

Abô Mavi atu ba
Jon
hato
Abô môn

Jon hato kapyã êntêk. Yani ma anyô Israêl te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêᶇ ᶇê ku laumiᶇ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôᶇ takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma ‘ᶇê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviᶇ bêᶇ anôᶇ’ (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêᶇ abô môn hêk kapyã êntêk ma hanaᶇ hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapyã êntêk ek avômalô nesam ba nêᶇnêᶇmibiᶇ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêᶇ anêᶇ Nakaduᶇ. Ma hato ek nêᶇnêᶇmibiᶇ ek neja lôkmala esak anêᶇ athêᶇ (Jon 20:31).

Hato hadêᶇ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹ *Sêbôk atu ba môn anôᶇ ma Abô hamô. Ma Abô êᶇ hamô haviᶇ Wapômbêᶇ ba Wapômbêᶇ da intu abô êᶇ ² ba hamô haviᶇ Wapômbêᶇ hadêᶇ sêbôk ba môn anôᶇ.

³ *Abô êᶇ intu Wapômbêᶇ hapesaᶇ nôᶇkama sapêᶇ hathak. Nôᶇmlate atu ba miᶇ habitak ami, êᶇ ma miᶇ yani hapesaᶇ ami. ⁴ *Abô êᶇ hadum ba nôᶇkama sapêᶇ habitak lôkmala. Ma lôkmala êᶇ ma avômalô iniᶇ deda.

⁵ *Deda êᶇ habi hayô hêk momaᶇiniᶇ. Ma momaᶇiniᶇ êᶇ hathôᶇ paliᶇ ba miᶇ hatôm êᶇjêk deda êᶇ loᶇ siᶇ ami.

---

* 1:1: Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13   * 1:3: 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2

* 1:4: Jon 5:26   * 1:5: Jon 3:19

⁶ *Ma Wapômbêñ hêv anyô te halêm ba anêñ athêñ nena Jon. ⁷ Yani halêm ek injik Abô deda êñ thô ek avômalô sapêñ nedañô ba nêñemimbiñ. ⁸ Yanida ma miñ deda êñ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹ *Deda êñ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êñ ma deda anôñ.

¹⁰ Wapômbêñ bôk hapesañ avômalô hathak Abô êñ ba halêm pik. Ma doñtom êthôn paliñ denañ. ¹¹ Yani hi ek anêñ avômalô, ma miñ ewa yani thô ami. ¹² Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviñ ma hatak avômalô takêñ ek nimitak Wapômbêñ anêñ nali. ¹³ *Avômena takêñ ma Wapômbêñ da hapesañ loñôndê ba intu ibitak yanida anêñ nali. Ma miñ ibitak hatôm avômalô pik sapêñ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miñ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miñ idum ba ibitak ami lôk miñ ibitak hathak lami iniñ leñihaviñ ami. Mi.

¹⁴ *Abô êñ intu habitak anyô ba halêm hamô haviñ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmanñiñ anôñ. Yani ma wapôm anêñ ôdôn biñ ba hik nômkama avanôn thô hadêñ avômalô. Yani ma Lambô anêñ Nakaduñ doñtom êñ iyom ba intu Lambô hêv lôkmanñiñ êñ hadêñ yani.

¹⁵ Jon hik anyô êñ thô ba halêm, “Bôk yahanañ yôv hathak anyô êntêk êñ nena, ‘Anyô te tem embeñ ya yam. Ma doñtom yani hamô hadêñ sêbôk ba miñ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêñ ek ya.’ ”

¹⁶ Yani ma lôkmanñiñ anôñ ba anêñ wapôm hêv liñ siñ ba halêm ek alalô lôbôlôn ¹⁷ *aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuñ hadêñ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêñ wapôm thô. ¹⁸ *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêñ ami. Ma doñtom Wapômbêñ anêñ

---

* 1:6: Mat 3:1; Luk 1:13-17,76   * 1:9: Jon 8:12   * 1:13: Jon 3:3-6; 1Pi 1:23
 * 1:14: Plp 2:7   * 1:17: Kis 34:28; Lom 6:14   * 1:18: Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16

Nakadurj dorjtom êj iyom intu Wapômbêj ba hamô haviñ Lambô ma hik Lambô thô hadêj alalô.

Jon anyô hathik ñaj hanañ anêj ku bêj

(Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

¹⁹ Israël iniñ jê bêjbêj takatu ba êmô Jelusalem êv jê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêj Jon ma enañ hik yani liñ nena, “O ma opalê?” ²⁰ Ma yani miñ bônôj ami ma hanañ bêj nena, “Ya ma miñ Mesia atu ba Wapômbêj hêv ek nê m avômalô bulubiñ ami. Mi anôj.” ²¹ *Êj ma enañ hik yani liñ, “Sêbôk ma enañ nena Elia tem êmônj vêm ka Mesia emberj yam. O êj êntêk e?”

Ma hanañ, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanañ nena plopet te tem êlêm. O êj êntêk e?”

Lo 18:15-18

Ma hanañ viyañ, “Mi.”

²² “Aêj ba o opalê? Onañ aisê esak oda? Onañ viyañ ek yêlô ana nanañ êndêj jê bêjbêj.”

²³ Êj ma Jon hawa plopet Aisaia anêj abô ba hanañ, “Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêj loj thiliv nena, ‘Nopesañ lojôndê ek Anyô Bêj êlêm.’” *Aisaia 40:3* Hasam Aisaia anêj abô êj yôv ma hanañ, “Ya êj êntêk.”

²⁴ Vêm ma Palisi takatu ba êlêm haviñ jê bêjbêj ²⁵ enañ hik yani liñ, “O ma miñ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk ñaj?”

²⁶ Ma Jon hanañ viyañ, “Yahathik thêlô hathak ñaj, ma dorjtom anyô te hamô môlô malêvônj ba môlô ôthônj ôpêj paliñ. ²⁷ *Yani ma ôpatu ba tem emberj ya yam. Yani ma anyô lôk athêj bêj ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yapole anêj vakapô bokjgôp anêj yak vê ami.”

²⁸ Nôm êj habitak anêj Betani hêk Jolodañ vi, loj atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk ñaj.

* 1:21: Mal 4:5; Mat 11:14 * 1:27: Jon 1:15

Yisu ma Wapômbên anêj Boksipsip Nakaduņ

²⁹ *Haviyô hayaņ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanaņ, “Ôņgô, ôpên ma Wapômbên anêj Boksipsip Nakaduņ atu ba hêv ek nêm avômalô pik iniņ kambom vê. ³⁰ *Yani ma ôpatu ba bôk yahanaja nena, ‘Anyô te tem emberj ya yam. Ma doņtom yani hamô hadêj sêbôk atu ba miņ yahabitak ami denaja. Ba intu yani ma bên ek ya.’ ³¹ Yada ma yahathônj ôpên anêj ku paliņ. Ma doņtom yahalêm yahathik avômalô halôk ņaja ek yangik ôpên thô êndên avômalô Israel.”

³²⁻³³ *Êj ma Jon hanaņ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaņ nena, “Sêbôk ma yahathônj ôpên anêj ku paliņ. Ma doņtom Wapômbên hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk ņaja. Ma yani hanaņ hadêj ya nena, ‘Tem nôņgô Lovak Matheņ êlêm anêj leņ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpên intu tem isik avômalô esak Lovak Matheņ.’ Wapômbên bôk hanaņ abô êj hadêj ya. Êj ma yahayê Lovak Matheņ hatak leņ ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpên. Yada yahayê nôm êj. ³⁴ *Avanônj! Yada bôk yahayê nôm êj. Ma yahanaja nena anyô êntêk ma Wapômbên anêj Nakaduņ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêj ñê ku

³⁵ Haviyô hayaņ ma Jon lôk anêj ñê ku ju êmô loņ atu hathak loņbô. ³⁶ *Ma hayê Yisu halêm ma hanaņ, “Ôņgô, Wapômbên anêj Boksipsip Nakaduņ atu intu.”

³⁷ ñê ku ju êj elañô abô êj ma i esopa Yisu. ³⁸ Êj ma yani hik i liliņ ma hayê thai esopa yani ma hanaņ hik thai liņ, “Mamu lemimhaviņ malê?”

* 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mat 3:16

* 1:34: Mat 3:17 * 1:36: Jon 1:29

Ma thai enañ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêḡ ôdôn nena “Kêdônwaga”).

³⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Mamu nôlêm nõḡḡ.”

Êḡ ma thai i êyê loḡ atu ba yani hamô. Nôm êḡ habitak hadêḡ yaḡsiḡ hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviḡ yani aleba bôlôvônḡ.

⁴⁰* Andulu ma Saimon Pita anêḡ yaḡ, yani ma Jon anêḡ anyô ku te atu ba hanaḡḡ Jon anêḡ abô ba hi hasopa Yisu.

⁴¹ Yani hayê Yisu vêm ma hi kethêḡ ba hapôm yaḡ Saimon ma hanaḡ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêḡ ôdôn nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêm avômâlô bulubiḡ”).⁴²* Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêḡ Yisu. Yisu hayê ma hanaḡ, “O Saimon, Jon nakaduḡ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêḡ “Sipas” êḡ ma hatôm “Pita”. Ma athêḡ ju êḡ anêḡ ôdôn nena “valu”).

Yisu dalam Pilip lo Nataniel

⁴³ Haviyô hayaḡ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanaḡ, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴ Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êḡ ma Andulu lo Pita iniḡ malak ôdônḡ. ⁴⁵* Yani hapôm Nataniel ma hanaḡ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapyâ balabuḡ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêḡ haviḡ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêḡ ma Yisu anêḡ Nasalet, Josep nakaduḡ.”

⁴⁶ Ma Nataniel hanaḡ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanaḡ, “Ôlêm nõḡḡ.” Êḡ ma thai i.

⁴⁷ Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanaḡ, “Avanônḡ! Ôpêntêk ma anyô Israhel mavi te. Yani ma abôyaḡ mi.”

---

* 1:40: Mat 4:18-20 * 1:41: “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik.

* 1:42: Mat 16:18 * 1:45: Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

⁴⁸ Ma Nataniel hanañ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanañ, “Pilip miñ halam o ami denañ. Ma yahayê hômô alokwañ avi te ôdôn ba yahayala o.”

⁴⁹ *Nataniel halañô abô êñ ma hanañ, “Kêdônwaga, o ma Wapômbên anên Nakaduñ ma avômalô Isael iniñ Kij.”

⁵⁰ Ma Yisu hanañ, “Thatu yahayê hômô alokwañ ôdôn ba intu hôêvhañ e? Ondañô! Nôm êñ ma yaôna ek yañ atu ba tem embeñ yam.” ⁵¹ *Ma hanañ abô doho hañ nena, “Yañ avanôn biñ êndên môlô. Tem môlô ôñgô leñ ekyav ma añela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anên Nakaduñ.”

2

Yisu hadum ba ñañ habitak waiñ

¹ Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anên Kena. Malak Kena êñ hêk Galili kapô. Ma Yisu anên talêbô hi hañ. ² Ma elam Yisu lôk anên ñê ku ba i hañ. ³ Avômalô inum waiñ aleba thô. Ma Yisu anên talêbô hanañ hadên Yisu nena, “Nônğô! Thêlônñ waiñ lêk thô.”

⁴ *Ma Yisu hanañ, “Avi bên, honañ abô êñ hadên ya eka? Yenañ wklavôn mi denañ.”

⁵ Ma Yisu talêbô hanañ hadên ñê takatu ba eyabiñ nôm nena, “Nodañô anên abô ba nundum êtôm atu ba hanañ.”

⁶ Ma uñ valu baheñvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uñ te hatôm embalon ñañ êtôm 100 lita la. Avômalô Isael ethak ithik halôk ek nênem leññmavi êndên Wapômbên.

⁷ Êñ ma Yisu hanañ hadên ñê eyabiñ nôm nena, “Noñ-gasô ñañ êndôk uñ sapên.” Ma engasô halôk aleba hayô abôlêk siñ.

---

* 1:49: Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11   * 1:51: Stt 28:12   * 2:4: Jon 7:30; 8:20

⁸ Yôv ma hanarj hadêj thêlô, “Noja doho ba nônêm êndêj anyô bêj atu hayabiñ nôm.” Ma jê ku ewa ba i êv hadêj yani. ⁹ Anyô bêj êj hanum narj atu ba Yisu hik liliñ ba habitak waij. Ma dojtom miñ hayala ami. Jê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasorj kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ ma hanarj, “Ethak êv waij vasiñ mavi hamôj ek avômalô inum aleba malejij hataba êj ma miñ êv waij maniñ havej yam. Ma dojtom waij êntêk anêj vasiñ ma vasiñ anôj ek waij yarj atu ba hamôj.”

¹¹ Yisu hadum nôm êj hamô Kena anêj Galili. Nôm êj ma lavôjij môtj anôj atu ba hadum ek hik anêj lôkmarjij thô. Ma anêj jê ku êvhaviñ yani. ¹² *Vêm ma Yisu lôk iviyarj ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma jê ku iviñ thêlô ba i êmô loj êj hatôm wak doho.

*Yisu halupunij avômalô doho hêk unyak mathêj kapô
(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)*

¹³ *Avômalô Israel iniñ waklavôj te habobo anêj athêj nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jelusalem ek ênjê waklavôj êj. ¹⁴ Yani hi unyak mathêj anêj piklêvôj ma hayê avômalô etak bokmarjiao lôk sipsip ma menak bôbô ek nênem vuli ek nêmbôk êtôm da lôk jê takatu ba êwê jê loj buyarj iniñ valuselej hathak Hiblu iniñ valuselej êmô. ¹⁵ Êj ma havuvi yak balawa te ba halupunij i lôk iniñ boksipsip lo bokmarjiao ma hêv i vê hêk unyak mathêj ba i. Ma hakayarj jê êj iniñ balê ba valuselej hagililiñ mayaliv. ¹⁶ Ma hanarj hadêj jê takatu ba etak menak bôbô ek nênem vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anêj unyak ma loj netak nômkama êmô ek nênem vuli e?”

* 2:12: Mat 4:13   * 2:13: Kis 12:1-27

¹⁷ Ma Yisu anêj nê ku êyê nôm êj ma leñjhabi hathak abô te hêk Wapômbêj anêj kapy nena, “Yahêv lêlê ek anê m unyak ma yalenhaviñ unyak êj bêj anôj.” *Kapya Yej 69:9*

¹⁸ Israël iniñ nê bêjbêj êyê ma ena, “Undum lavôñj te ek injik o thô nena Wapômbêj dalam o ba hudum nô m êj!”

¹⁹ *Ma Yisu hanañ viyañ, “Nundiniñ unyak mathen êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak lojbô.”

²⁰ Ma nê bêjbêj ena, “Avômalô idum ku hatôm sond-abêj 46 ek elav unyak êntêk ma doñtom mi dena! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” ²¹ *Unyak mathen atu ba Yisu hanañ hathak êj ma yanida linkupik. ²² *Ba Yisu haviyô hathak lojbô hêk nãma ma anêj nê ku leñjhabi abô atu ba bôk hanañ. Êj ma êvhaviñ abô atu ba hêk Wapômbêj anêj kapy lôk Yisu da hanañ.

²³ *Yani hamô Jerusalem ma hayê waklavônj atu ba anêj athên nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêj anôj êyê lavôñj takatu ba hadum ba êvhaviñ. ²⁴ Ma doñtom Yisu miñ hêvhaviñ i ami. Hayala anyô sapên iniñ auk. ²⁵ Anyô te miñ hêv auk hadên yani hathak avômalô iniñ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapên iniñ kapôlônj.

3

Yisu hêv auk hadên Nikodimus

¹ *Israël iniñ anyô bêj te anêj athên nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ² Bôlôvônj ma hi hadên Yisu ma hanañ, “Kêdônwaga, hothak hudum lavôñj lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêj hêv o ba hôle m hatôm kêdônwaga. Ma Wapômbêj miñ hamô haviñ anyô te ami,

---

* 2:19: Mat 26:61; 27:40   * 2:21: 1Ko 6:19   * 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16
 * 2:23: Jon 7:31   * 3:1: Jon 7:50; 19:39

êḡ ma miḡ hatôm indum lavôḡḡiḡ êtôm atu ba hudum ami.”

³* Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba evathu hathak loḡbô iyom intu tem êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”*

⁴ Ma ôpêḡ hanaḡ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loḡbô e? Ma mi!”

⁵* Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba Wapômbêḡ hathik hathak ḡaḡ lôk Lovak Matheḡ hatôm evathu hathak loḡbô, ôpêḡ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.

⁶* Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô ibitak hathak Lovak Matheḡ habi i vê. ⁷ Ma aisê ka hosôḡ hathak abô êntêk ba yahanaḡ hadêḡ o nena ‘nimbi o vê esak loḡbô.’ ⁸ Lovak da hathak hayuv hatôm anêḡ lahaviḡ ma holaḡô anêḡ diḡdiḡ iyom. Ma doḡtom hôthôḡ nena halêm anêḡ êsê ba hi êsê. Ma ḡê takatu ba Lovak Matheḡ havathu i ma aêḡ iyom.”

⁹ Ma ôpêḡ hanaḡ hik liḡ hathak loḡbô, “Nôm takêḡ tem imbitak aisê?”

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Ai! O Israhel iniḡ kêdôḡwaga bêḡ ma hôthôḡ nôm êntêk paliḡ, e? ¹¹⁻¹³ Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ iyom intu yahatak malak leḡ ba yahalêm. Ma anyôla miḡ bôk hi loḡ êḡ ba hale halêm hathak loḡbô ami. Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Yêlô anaḡ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anaḡ bêḡ hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miḡ olaḡô yêlôaniḡ abô ami. Lêk yahanaḡ abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêḡ anêḡ

* 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23 * 3:3: Abô Glik “hathak loḡbô” lôk “halêm anêḡ vuliḡ” thai luvi ma abô doḡtom iyom. Yisu anêḡ auk nena “halêm anêḡ vuliḡ” ma doḡtom Nikodimus hasôḡ nena “hathak loḡbô”. * 3:5: Ese 36:25-27

* 3:6: Jon 1:13

auk. Ma môlô miñ ôêvhaviñ ami. Ba intu nômkama malak leñ tem miñ nôñêmimbiñ aêñ ami. ¹⁴* Sêbôk ma avômalô Islael êmô loñ thiliv ma umya bêñ anôñ ethañ i. Êñ ma Mose hathôkwêñ umya dahô te hathak kôm ba hêv liñ hamiñ leñ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba tem nêsôkwêñ ya Anyô Anêñ Nakaduñ ba nêñêm liñ aêñ iyom ¹⁵* ek avômalô takatu ba êvhaviñ tem neja lôkmala anôñ atu ba nêñêm êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.

¹⁶* “Wapômbêñ lahaviñ avômalô pik bêñ anôñ ba intu hêv Nakaduñ doñtom êñ halêm ek ôpatu ba hêvhaviñ tem enja lôkmala anôñ atu ba êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma tem miñ ema ami. ¹⁷* Wapômbêñ hêv Nakaduñ halêm pik ek nêñ avômalô bulubiñ. Ma miñ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸* Ôpatu ba hêvhaviñ Nakaduñ êñ ma Wapômbêñ miñ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miñ hêvhaviñ Nakaduñ doñtom êñ ami ma ôpêñ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêñ bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹* Wapômbêñ hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leñiñhaviñ momañiniñ ma êdô deda êñ. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniñ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu ñê kambom ethak êpôlik ba miñ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma doñtom ôpatu ba halañô Wapômbêñ anêñ abô nena avanôñ, yani êñ ma hatôm hamiñ deda ba avômalô sapêñ êyê anêñ ku takatu ba hadum ma Wapômbêñ da hêv yani sa.”

* 3:14: Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32

* 3:15: Jon 20:31

* 3:16: Jon 3:36;

10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10

* 3:17: Luk 19:10

* 3:18: Jon 5:24

* 3:19: Jon 1:5,9; 8:12

Jon anyô hathik ñaj hik Yisu anêñ ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anêñ ñê ku i Judia anêñ loñ kamun ma hamô haviñ anêñ ñê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ñaj. ²³⁻²⁴ Aionon hêk habobo Salim. Loñ êñ ma ñaj bêñ anôñ hêk ba avômalô ibi thêthô i loñ êñ. Jon miñ hamô koladôñ ami denañ, ba intu hamô loñ êñ ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêñ ñê ku lôk anyô Israe! te êkôki hathak auk nimbatak mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma. ²⁶ Êñ ma ñê ku i hadêñ Jon ma enañ, “Kêdôñwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviñ o hamô Jolodañ vi ba honañ abô bêñ anôñ hathak yani. Ondañô! Ôpêñ lêk hathik avômalô halôk ñaj ba avômalô sapêñ i hadêñ yani!”

²⁷ Ma Jon hanañ, “Wapômbêñ da anêñ lahaviñ ba nômlate habitak aêñ hadêñ anyô te ma yôv. ²⁸ *Môlôda bôk olañô abô atu ba yahanañ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêñ hêv hamôñ ek yanañ êndêñ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miñ Mesia ami.’ ²⁹ Anyô te hawa avi te, êñ ma tem enja êtôm yanida anêñ. Ma donjom yapmalô ma tem êtôm ôpêñ anêñ anyô môlô atu ba imiñ ek embatho yani loñ. Ba halañô ôpêñ anêñ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êñ. Ba intu lêk yaleñmavi bêñ anôñ hamô yakapôlôn siñ. ³⁰ Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba yani habitak anyô bêñ, ma yada yahabitak anyô oyan.”

³¹ * “Ôpêñ bôk hamô leñ ba halêm, yani ma bêñ anôñ ek avômalô pik sapêñ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêñ ma anyô pik ba intu hanañ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôñ! Ôpatu ba halêm anêñ malak leñ, ôpêñ ma bêñ anôñ ek avômalô pik sapêñ. ³² *Yani hanañ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halañô bêñ. Ma avômalô miñ êvhaviñ abô êñ ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêñ bôk

* 3:22: Jon 4:1-2   * 3:28: Mat 11:10; Jon 1:20   * 3:31: Jon 8:23   * 3:32: Jon 3:11

hêv Lovak Matherj ba hamô ôpênj kapô sinj ba halêm hanañ Wapômbênj anênj abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviñ yani ma hik thô nena Wapômbênj ma hanañ abô avanônj iyom. ³⁵ *Lambô lahaviñ Nakaduñ ba hêv nômkama sapênj ek eyabiñ. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhaviñ Nakaduñ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêômô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Ma ôpatu ba havôliñ dôm hadênj Nakaduñ ma Wapômbênj bôk hadum abô yôv ba ôpênj lêk hawa vovañ. Ba intu tem miñ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanañ abô haviñ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miñ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leñjhaviñ nesopa Yisu i hadênj anênj nê ku ek nisik i êndôk ñañ. Ma Palisi elañô nena avômalô bênj anônj i hadênj Yisu ek isik i. Ma Jon anênj lêk auviña. ³ Yisu halañô abô êñ ma hayê nena Palisi lêk ititiñ anênj ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma loñôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviñ. ⁵ *Êñ ma yani haveñ ba hi hayô Samalia iniñ malak lôñ te ba elam nena Sika. Loñ êñ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadênj nakaduñ Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ñañ lôv te hamô loñ êñ. Yisu haveñ aleba waktêvônj biñ ma hayô ñañ lôv êñ ma yani lêk vau ba halôk hamô biñ. ⁷⁻⁸ Nê ku lêk i malak ek nênem vuli nôm. Ma avi Samalia te halêm ek enja ñañ. Ma Yisu hanañ hadênj avi êñ, “Ñañ ek yanum.”

⁹ *Avômalô Israël ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êñ hanañ, “O ma Israël ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honañ nena ñañ êlêm ek unum?”

---

* 3:35: Mat 11:27; Jon 5:20   * 3:36: Jon 3:16-18; 1Jon 5:12   * 4:1-2: Jon 3:22   * 4:5: Stt 33:19; Jos 24:32   * 4:9: Esr 4:1-5

¹⁰* Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Hoyala nô mavi atu ba Wapômbêñ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanañ, ‘Ñañ ek yanum’, êñ ma tem onañ injik yani liñ ek nê m ñañ lôkmala êndêñ o.”

¹¹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô Bêñ, lôv êntêk ma daim ba anê m uñ onja ñañ êsê? Ma ñañ lôkmala êñ tem onja anêñ êsê? ¹²* Yêlôaniñ bumalô Jekop hêv ñañ lôv êntêk hadêñ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêñ bokmañkao sapêñ inum halôk ñañ lôv êntêk. Ma anê m ñañ ma mavi anôñ ek ñañ êntêk lôk o ma bêñ ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hanañ, “Ñañ êntêk ba inum ma tem nesak-muniñ esak loñbô. ¹⁴* Ma doñtom ôpatu ba hanum ñañ atu ba yahêv ma miñ hatôm esakmuniñ esak loñbô ami. Lôk ñañ êñ ma tem imbitak êtôm ñañ onañ te êñjêk o kapôlôm ba nê m lôkmala anôñ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

¹⁵ Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Anyô bêñ, nê m ñañ êñ êndêñ ya ek miñ yasakmuniñ esak loñbô ami. Lôk miñ yalê m loñ êntêk ek yanja ñañ esak loñbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Nu ondam vônim êlê m.”

¹⁷ Ma avi êñ hanañ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Lêk honañ avanôñ nena o anyô mi. ¹⁸ Sêbôk ma vônim baheñvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviñ yani ma miñ vônim ami. Lêk honañ abô avanôñ!”

¹⁹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô bêñ, lêk yahayala nena o ma plopet te. ²⁰* Yêlôaniñ bumalô ethak êv yeñ halôk dumlolê êntêk. Ma doñtom mômô avômalo Israel onañ nena Wapômbêñ lahaviñ alalô nanê m yeñ êndôk Jerusalem.”

---

* 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6 * 4:12: Jon 8:53 * 4:14: Jon 6:35 * 4:20: Lo 12:5-14; Sng 122:1-5

²¹ Ma Yisu hanaŋ, “Livôŋ! Ondaŋô! Wak te ma tem miŋ môlô nônmêm yeŋ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami. ²²* Môlô avômalô Samalia ma ôthônŋ ôpatu ba ôêv yeŋ hadêŋ. Ma Wapômbêŋ hêv anyô Israël te ek nêv avômalô bulubiŋ ba intu yêlô avômalô Israël ayala ôpatu ba yêlô êv yeŋ hadêŋ yani.

²³⁻²⁴ * “Wapômbêŋ ma lôkmala anêŋ ôdônŋ. Ba intu Wapômbêŋ habôlêm avômalô takatu ba êv yeŋ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêŋ anêŋ lôkmala anônŋ yôv. Aêŋ ba avômalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ intu nênmêm yeŋ aêŋ. Ma waklavônŋ atu ba nôv êŋ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

²⁵ Ma avi êŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêŋ thô êndêŋ alalô.” (Ma “Mesia” êŋ intu elam nena “Kilisi”).

²⁶ * Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Ôpatu ba hanaŋ abô hadêŋ o ma yani êŋ.”

²⁷ Enaŋ abô denaŋ ma Yisu anêŋ nê ku êvô êlêm hathak loŋbô ma êyê Yisu hanaŋ abô haviŋ avi êŋ ba esoŋ kambom. Ma doŋtom thêlô bônônŋ ma miŋ enaŋ hik yani liŋ nena, “Lemhaviŋ malê?” mena “Honaŋ abô haviŋ avi êntêk eka?”

²⁸ Êŋ ma avi êŋ hatak anêŋ uŋ hawa ŋaŋ hamô ma havôhi malak ôdônŋ hathak loŋbô. Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena, ²⁹ “Môlô nôlêm ôŋgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” ³⁰ Avômalô elanŋ abô êŋ ma etak malak ba i hadêŋ Yisu.

³¹ Avi Samalia hamô malak denaŋ ma nê ku enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Kêdônŋwaga, nonŋwaŋ nôv.”

---

* 4:22: 2Kinj 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5   * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3   * 4:26: Mak 14:61-62

³² Ma hanañ, “Yenañ nôm hamô ek yanğañ ma môlô ôthôn nôm êñ paliñ.”

³³ Êñ ma ñê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêñ yani la?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Yenañ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbên anêñ lahaviñ ba yandum anêñ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁵ *Môlô othak onañ, ‘Ayôn ayova iyom hêk, êñ ma tem nôm injik anôn ba alalô naja.’ Yanañ êndên môlô! Malemim ekyav ba ôngô ku katô! Nôm lêk hik anôn yôv! ³⁶ Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêñ vuli. Yani halav nôm anôn ek nôm sapêñ êñ neja lôkmala anôn atu ba tem nêmo êtôm wak nômbên intu sapêñ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi leñimavi. ³⁷ Aên ba abô êntêk ma abô avanôn. ‘Anyô yan habañ ku ba havatho ma anyô yan halav anêñ anôn.’ ³⁸ Yahêv môlô ba u ek noja nôm êmô ku atu ba miñ bôk môlô udum ku êñ ami. Anyô vi idum ku êñ. Ma môlô u olav anôn iyom.”

³⁹ Avômalô Samalia bên anôn êmô malak êñ ba elañô avi êñ hanañ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanañ bên hadêñ ya!” Ba intu thêlô êvhaviñ Yisu. ⁴⁰ Êñ ma ñê Samalia takên êlêm enañ hik yani liñ, “Ômô imbiñ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviñ thêlô hatôm wak ju. ⁴¹ Ma hanañ abô haviñ i ba intu bên anôn êvhaviñ yani.

⁴² *Ma thêlô enañ hadêñ avi êñ nena, “Sêbôk yêlô alañô anêm abô ba êvhaviñ. Ma lêk yêlôda alañô anêñ abô ma ayala nena avanôn. Ôpên ma ôpatu ba tem nêmo avômalô pik bulubiñ.”

Yisu hadum anyô bên te nakaduj mavi

---

* 4:34: Jon 6:38   * 4:35: Luk 10:2   * 4:42: 1Jon 4:14

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loŋ êŋ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êmô Jelusalem hadêŋ waklavôŋ Hale ba Hi ba intu êyê nôŋ takatu ba hadum. Aêŋ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doŋtom ewa yani thô oyaŋ hathak nêgê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaŋ nena plopet ma athêŋ mi hêk iniŋ malak ôdôŋ. 46 *Hamô Galili vêm ma havôhi Kena loŋ atu ba bôk hadum ŋaŋ ba habitak waiŋ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêŋ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijiŋ ba hadum ek ema. 47 *Ôpêŋ halaŋô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êŋ ma hi hadêŋ Yisu ba halaŋ hadêŋ yani nena ni indum namalô mavi.

48 *Aêŋ ba Yisu hathaŋ yani aêntêk, “Môlô lemhaviŋ yandum lavôŋiŋ lôk nômbithi lomaloma ek môlô nônmimibiŋ ya e?”

49 Êŋ ma anyô bêŋ êŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Anyô bêŋ, ôlêm kethêŋ! Yenaŋ okna tem ema!”

50 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êmô lôkmala.”

Yôv ma ôpêŋ hêvhaviŋ Yisu anêŋ abô ba hi 51 ma anêŋ ŋê ku êpôm yani ba enaŋ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” 52 Êŋ ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ nena wakma alê intu okna êŋ mavi. Ma enaŋ, “Wakbôk yaŋsiŋ hatôm 1 kilok ma lijiŋ êŋ hatak yani.”

53 Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Nalummalô tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anêŋ avômalô sapêŋ êvhaviŋ.

54 *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôŋiŋ yaŋ êŋ ek hik thô nena Wapômbêŋ hêv yani ba halêm.

---

* 4:43-45: Mat 13:57; Jon 2:23   * 4:46: Jon 2:1-11   * 4:47: Mat 8:5-6
 * 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22   * 4:50: Mat 8:13   * 4:54: Jon 2:11

5

Anyô lijij Betesda te

¹ Vê m ma Yisu hi daku Jelusalem ek ênjê avômalô Islael iniņ waklavôņ te. ² Kasuk te hêk Jelusalem ba avômalô Islael elam nena Betesda. Kasuk êņ hêk habobo Jelusalem anêņ badêņ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniņ Unyak Abôlêk. Ba kapo daņ êyô êmô baherņvi hêk loņ êņ. ³⁻⁴ Ma ñê lôk lijij hatôm ñê maleņij pusip lôk ñê veņij kambom ma ñê ivuviņ ethak êk kapo daņ takêņ. * ⁵ Ma anyô te hawa lijij havuviņ ba hêk kapo daņ êņ te hatôm sondabêņ 38. ⁶ Yisu hayê ôpêņ ma hayala nena lijij bôk hamô bô ba hanaņ hik yani liņ, “Lemhaviņ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpêņ hanaņ viyaņ, “Anyô bêņ, kasuk hathak liņaliņ ma anyôla miņ hamô ek nê m ya sa ami. Yahadum ek yandôk êmôn ma doņtom anyô vi êlôk êmôn ek ya.”

⁸ *Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ yani, “Umbiyô umiņ! Ma onja anê m yê m ba nu!” ⁹ Ketheņ oyaņ ma yani habitak mavi ba hawa anêņ yê m ba hi.

Wak êņ ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Islael iniņ ñê bêņbêņ enaņ hadêņ anyô havuviņ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuņ hatip ek miņ onja yê m ba ombenņ ami.”

¹¹ Ma ôpêņ hanaņ viyaņ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanaņ nena, ‘Onja anê m yê m ba nu.’ ”

¹² Ma thêlô enaņ hik yani liņ, “Opalê intu hanaņ nena onja anê m yê m ba nu?”

¹³ Avômalô bêņ anônj êmô loņ êņ ba Yisu hêv i vê menaņna ba hi. Ba intu ôpêņ hathônj nena opalê.

---

* 5:3-4: ñê lôk kauk vi enaņ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: ñê lijij takatu ba êk balê ek eyabiņ Anyô Bêņ anêņ aņjela te halôk ba hadum kasuk êņ liņaliņ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamônj tem imbitak mavi. * 5:8: Mat 9:6 * 5:10: Neh 13:19; Jer 17:21

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak matherj anêj pik-lêvônj ma hayê ôpêj hamô ma hanañ, “Ondañô. O lêk mavi hathak lojbo ba otak anêm kambom. Yakô malain bêj yañ tem êpôm o.” ¹⁵ Êj ma ôpêj hi hanañ hadêj Islael iniñ jê bêjbêj, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôm takêj hadêj Sabat. Ba intu Islael iniñ jê bêjbêj ethañ yani. ¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbêj intu sapêj ba hadum ku takêj denañ. Ba intu ya tem yandum ku aêj iyom.”

¹⁸ *Islael iniñ jê bêjbêj elañ abô êj ma êyê nena Yisu lêk habulij abô balabuñ hathak Sabat ba hadum ku. Ma dalam Wapômbêj nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêj. Ba intu leñjmaniñ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêj Nakaduñ

¹⁹ *Ma Yisu hanañ hadêj jê bêjbêj, “Yanañ avanônj biñ êndêj môlô. Ya ma Nakaduñ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduñ indum aêj iyom. Ya miñ hatôm yandum nômlate êtôm yenañ auk ami. Aêj ba nômkama sapêj atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa.

²⁰ Wakamik lahavinj ya anêj Nakaduñ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêj ya. Aêj ba Nakaduñ hatôm indum nôm takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêj anônj thô êndêj Nakaduñ ba indum môlô nosorj kambom ek ku yañ sêbôk.

²¹ Wakamik hathak hik jê jama lij ba hêv lôkmala hadêj i. Ma aêj iyom ma ya Nakaduñ tem yanêm lôkmala êndêj avômalô êtôm yada yalenjhavinj. ²² *Ma wakamik hatak ku nedañô avômalô iniñ abô halôk yabaherj. Ma yanida miñ hadum ku êj ami. Aêj ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêj

* 5:18: Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

* 5:19: Jon 5:30

* 5:22: Jon 5:27; Ap

iyom ²³* ek avômalô takatu ba elovak Nakaduḡ vibij̄ intu elovak Lambô aêḡ iyom. Ma ḡê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

²⁴* “Yanaḡ avanôḡ bij̄ êndêḡ môlô. Ôpatu ba halanḡ yenaḡ abô ba hêvhaviḡ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. Ma Wapômbêḡ tem miḡ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ḡama yôv ba lêk hamô lôkmala anôḡ. ²⁵ Yanaḡ avanôḡ bij̄ êndêḡ môlô. Avômalô ḡama tem nedaḡô ya Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anêḡ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêômô lôkmala. Wak te ma nôm takêḡ tem imbitak. Ma wak êḡ lêk hayô yôv.

²⁶ “Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduḡ yahamô lôkmala aêḡ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êḡ êndêḡ avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. Aêḡ ba hatak ya ek yandum ku yandaḡô avômalô iniḡ abô.

²⁸ “Môlô miḡ nosoḡ esak yenaḡ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḡê ḡama nedaḡô ya Nakaduḡ yalenḡselo ²⁹*ba nimbiyô esak loḡbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêômô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema. ³⁰*Yada miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaḡ auk ami. Yahasopa Wakamik anêḡ auk atu ek yandaḡô avômalô iniḡ abô ek yanêm lôkmala mena ḡama êndêḡ i la. Yahasopa Wakamik anêḡ lahaviḡ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miḡ yahasopa yenaḡ yalenḡhaviḡ ami. Ba intu yenaḡ abô yahadum ma thêthôḡ.

Anyô vi evatho Yisu anêḡ abô loḡ

---

* 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23   * 5:24: Jon 3:15-18   * 5:29: Dan 12:2;
Mat 16:27; Ap 24:15   * 5:30: Jon 5:19; 6:38

³¹ “Yahavatho yenañ abô loñ êñ ma tem miñ avômalô nêñemimbiñ ya ami. ³² Ma doñtom anyô yañ bôk havatho yenañ abô loñ yôv. Ma yahayala nena anêñ abô atu ba hanañ hathak ya ma avanôñ.

³³ “Sêbôk ma môlô onañ hik Jon liñ hathak ya ba yani bôk hanañ abô avanôñ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenañ abô loñ e? Yahanañ hathak Jon anêñ abô êñ ek môlô noja bulubiñ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêñ deda êñ sawa bidoñ iyom.

³⁶ * “Ma doñtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêñ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êñ ma hamôñ ek Jon anêñ abô. ³⁷⁻³⁸ *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miñ ôêvhaviñ ya ami. Aêñ ba môlô miñ bôk olañô Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavloma ami ma anêñ abô miñ hêk haviñ môlô ami aêñ iyom. ³⁹ *Môlô othak utitiñ Wapômbêñ anêñ kapya ba osoñ nena tem nêñ lôkmala atu ba nêñô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ môlô. Abô êñ ma hik ya thô, ⁴⁰ ma doñtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôñ êñ.

⁴¹ “Ya miñ yahanañ abô êñ ek avômalô nebam ya ami. ⁴² Ma doñtom yahayala môlô! Môlô miñ lemimhaviñ Wapômbêñ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanañ anêñ abô bêñ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doñtom anyô te halêm ba hanañ yanida anêñ abô, êñ ma môlô othak owa yani thô! ⁴⁴ Môlô othak ôêv athêñ lôkmangîñ hadêñ ôpatu ba lahaviñ môlô. Ma doñtom miñ môlô malemkilik hathak Wapômbêñ doñtom atu anêñ lamavi ami. Êñ ma tem nêñemimbiñ aisê?

---

* 5:36: Jon 3:2; 14:11   * 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18   * 5:39: Luk 24:27

⁴⁵ “Môlô othak ôêv malem hadêḡ Mose. Ma doḡtom tem enaḡ môlô bêḡ. Ba intu miḡ môlô lemimimbi nena tem yanaḡ môlô bêḡ imiḡ Wakamik ma ami. Mi anôḡ!
⁴⁶ *Mose bôk hato abô hathak ya yôv. Aêḡ ba môlô ôêvhaviḡ Mose anêḡ abô, êḡ ma tem nônêmbiḡ ya imbiḡ. ⁴⁷ Ma doḡtom môlô miḡ ôêvhaviḡ abô atu ba yani hato ami. Ba intu môlô miḡ ôêvhaviḡ yenaḡ abô haviḡ ami.”

6

Yisu havakôḡ anyô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêḡ daḡ vi. Kasuk êḡ anêḡ athêḡ yaḡ nena Taibelias. ² Ma avômâlô bêḡ anôḡ bôk êyê lavôḡḡ takatu ba hadum hathak avômâlô lijiḡ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biḡ haviḡ anêḡ ḡê ku. ⁴ Avômâlô Isael iniḡ waklavôḡ elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômâlô bêḡ anôḡ êlêm ma hanaḡ hadêḡ Pilip, “Alalô nanêm vuli polom emberḡ êsê ek nabakôḡ avômâlô takêntêk?” ⁶ Yani hayala nôm atu ba tem yani indum ba intu hanaḡ ek eyala Pilip anêḡ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanaḡ viyaḡ, “Alalô nandum ku êtôm ayôḡ baheḡvi ba lahavulô la anêḡ vuli ma miḡ hatôm nanêm polom vuli ek avômâlô tomtom nejaḡ dokte dokte ami!”

⁸ Êḡ ma ḡê ku te anêḡ athêḡ nena Andulu, Saimon Pita anêḡ yaḡ molok, hanaḡ nena, ⁹ “Nôḡḡ okna êntêk anêḡ polom bali yaônena baheḡvi lôk alim yaôna lokwanju. Ba nôm êḡ hatôm avômâlô nômbêḡ êntêk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Nonaḡ êndêḡ avômâlô ek nêndôk nêmo biḡ.” Kamuḡ bêḡ anôḡ hamô loḡ êḡ ba anyô sapêḡ êlôk êmô. Thêlô hatôm 5,000. ¹¹ Êḡ ma Yisu hawa polom

---

* 5:46: Ap 3:22

ma hatej mek ba havani hatôm thêlônij leñijhaviñ vêm ma hadum aêñ hathak alim ju atu haviñ.

¹² Thêlô eyañ ba leñijviyak ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Môlô nusup nôm wata sapêñ esak doñtom ma miñ nômbi ni ami.” ¹³ Êñ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm laumiñ ba lahavuju.

¹⁴ *Ma avômalô êyê lavôñij êñ ba enañ, “Avanôn! Sêbôk ma enañ nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv.” ¹⁵ *Êñ ma idum ek nebalon yani ek imbitak êtôm iniñ kiñ. Ma hayala iniñ auk êñ, ba intu hatak lon êñ ma havôhi dum atu hathak lonbô.

Yisu haveñ kasukthôm anêñ dômlê

(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Yañsiñ ma anêñ ñê ku i tamu kasukthôm anêñ dañ. ¹⁷ Bôlôvôn ma miñ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yeñ ba i tuvulu Kapaneam. ¹⁸ Ma lovak bêñ te hayuv ba kasuk hik bêñ. ¹⁹ Thêlô ivusiñ yeñ ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu haveñ kasukthôm anêñ dômlê ba halêm habobo yeñ ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yada êntêk! Miñ nôkô ami.” ²¹ Êñ ma thêlô leñijmavi ba êlôk ek yani ni yeñ kapô. Ma kasana ma yeñ hi hathak liñdañ.

²² Haviyô hayañ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêñ dañ vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeñ doñtom iyom hamô ba ñê ku iyom ethak yeñ êñ ba i. Ma Yisu miñ hathak yeñ êñ haviñ anêñ ñê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êñ ma avômalô Taibelias iniñ yeñ doho êlêm ebobo lon atu ba Anyô Bêñ hava polom liñ halôk ba thêlô eyañ. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêñ ñê ku miñ êmô ami. Êñ ma thêlô ethak yeñ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

---

* 6:14: Lo 18:15,18   * 6:15: Jon 18:36

Yisu ma polom lôkmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk loŋ atu ma enaŋ, “Kêdônwaga, aŋgê te intu hôlêm loŋ êntêk?”

²⁶ Ma Yisu hanaŋ nena, “Yanaŋ avanônŋ biŋ êndênŋ môlô. Môlô bôk oaŋ polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavônŋiŋ ma môlô bôk ôyê ma doŋtom ôthônŋ paliŋ denaŋ. ²⁷ *Nundum ku ek noja nôm atu ba tem nêm lôkmala ba nêmô êtôm wak nômbênŋ intu sapênŋ. Wakamik Wapômbênŋ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anênŋ Nakaduŋ ba tem nêm lôkmala êŋ êndênŋ môlô. Ma miŋ malemkilik esak nôm atu ba tem epalê ami!”

²⁸ Êŋ ma thêlô enaŋ, “Wapômbênŋ lahaŋiŋ yêlô nandum ku malê?”

²⁹ *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbênŋ anênŋ ku nena nônêmbiŋ ôpatu ba yani hêv ba halêm.”

³⁰⁻³¹ *Êŋ ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Undum lavônŋiŋ te ek yêlô nagê ma tem nanêmbiŋ anêm abô. Mose bôk hêv mana hadênŋ yêlôaniŋ bumalô ba eyaŋ hamô loŋ thiliv ba eto aêntêk, ‘Yani hêv polom anênŋ malak leŋ hadênŋ avômalô ba eyaŋ.’

Etak Ijip 16:4

Ma o, tem undum lavônŋiŋ alê yaŋ?”

³²⁻³³ Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanônŋ biŋ êndênŋ môlô nena Anyô Bêŋ hêv anyô te ba halêm anênŋ malak leŋ ba hêv lôkmala hadênŋ avômalô hatôm polom anônŋ. Ba intu Wakamik iyom hêv nôm anônŋ anênŋ malak leŋ hadênŋ môlô. Ma miŋ Mose hêv ami.”

³⁴ Êŋ ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, wak nômbênŋ intu sapênŋ ma nêm polom êŋ êndênŋ yêlô.”

---

* 6:27: Jon 6:48-58   * 6:29: 1Jon 3:23   * 6:30-31: Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18

³⁵ *Êñ ma Yisu hanañ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadêñ ya ma tem miñ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhaviñ ya ma tem miñ esakmuniñ ek inum ñañ ami. ³⁶ Ma doñtom bôk yahanañ hadêñ môlô yôv. Môlô lêk ôyê ya ma miñ môlô ôêvhaviñ ami. ³⁷⁻⁴⁰ *Lêk yahalêm anêñ malak leñ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêñ lahaviñ. Ma miñ yahalêm ek yasopa yada yenañ yalenhaviñ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduñ ba êvhaviñ ma tem neja lôkmala anôñ atu ba nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma pik lo leñ anêñ dañ ma tem yangik thêlô liñ. Êntêk ma Wakamik anêñ lahaviñ. Ba intu miñ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêñ ya te ami. Milôk. Pik lo leñ anêñ dañ ma tem yangik thêlô liñ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêm anêñ lahaviñ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêñ ya ma tem nêlêm êndêñ ya. Ma opalê atu ba halêm hadêñ ya ma tem miñ yandupunij yani ami.”

⁴¹ Avômalô Israeñ elañ Yisu anêñ abô êñ “Ya ma nôm atu ba halôk anêñ malak leñ ba halêm.” Êñ ma enañ abô munuñmunuñ ⁴² *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêñ nakaduñ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanañ nena halôk anêñ malak leñ ba halêm?”

⁴³ Ma Yisu hanañ, “Môlô bônôñ! ⁴⁴ *Wakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadêñ ya iyom intu tem enja lôklokwañ ek êlêm êndêñ ya. Ma pik lo leñ anêñ dañ ma tem yangik avômalô takêñ liñ nimbiyô esak lonjô. ⁴⁵ Plopet te bôk hatô abô halôk kapyã aêntêk,

“ ‘Wapômbêñ tem nêmo auk êndêñ avômalô sapêñ.’ *Aisaia 54:13*

* 6:35: Jon 4:14

* 6:37-40: Jon 10:28-29; 17:12

* 6:42: Mat 13:55

* 6:44: Jon 6:65

Avômalô takatu ba elañô Wakamik anêñ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêm ek ya. ⁴⁶* Anyô te miñ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviñ Anyô Bêñ ba halêm iyom intu hayê. ⁴⁷* Yanañ avanônñ biñ êndênñ môlô. Anyô hêvhaviñ ya ma lêk hawa lôkmala anônñ atu ba êmô êtôm wak nômbênñ intu sapênñ yôv. ⁴⁸* Ya ma polom lôkmala. ⁴⁹ Môlônim bumalô takatu ba eyañ mana hamô loñ thiliv bôk ema yôv. ⁵⁰ Ma polom atu ba halêm anêñ malak leñ ba avômalô eyañ tem miñ nema ami. ⁵¹ Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêñ malak leñ. Anyô te hayañ, êñ ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbênñ intu sapênñ. Polom êñ ma yenañ vathiap ek yanêm ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵² Ma avômalô Israël elañô abô êñ ma kapôlônññ ñônô ba enañ nena, “Anyô êntêk hatôm nêm anêñ vathiap êndênñ alalô ba anğañ aisé?”

⁵³ Ma Yîsu hanañ, “Yanañ avanônñ biñ êndênñ môlô. Môlô miñ oañ ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu anêñ vathiap lôk unum anêñ thalaleñ ami, ma tem miñ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵ Yenañ vathiap ma nôm anônñ biñ ek nejañ, ma yenañ thalaleñ ma nôm anônñ biñ ek ninum. Ba intu anyô hayañ yenañ vathiap lôk hanum yenañ thalaleñ ma yani hawa lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbênñ intu sapênñ. Ma pik lo leñ anêñ dañ ma tem yangik yani liñ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayañ yenañ vathiap lôk hanum yenañ thalaleñ intu hamô haviñ ya ma yahamô haviñ yani. ⁵⁷* Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aên iyom. Aên ba ôpatu ba hayañ ya ma tem êmô lôkmala aên iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêñ malak leñ. Sêbôk ma bumalô eyañ mana

---

* 6:46: Jon 1:18   * 6:47: Jon 3:15-16   * 6:48: Jon 6:32,58   * 6:57: 1Jon 3:24

ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaŋ polom êŋ, ma tem enja lôkmala anôŋ atu ba êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”⁵⁹ Yisu hamô unyak yeŋ anêŋ Kapaneam ma hadôŋ avômalô hathak auk takêŋ.

Yisu anêŋ ŋê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elanô abô takêŋ ma bêŋ anôŋ êpôlik ba enaŋ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endanô?”

⁶¹ Yisu hayala nena thêlô enaŋ abô munuŋmunuŋ hathak abô atu. Êŋ ma hanaŋ, “Abô êntêk habuliŋ môlô e? ⁶² Ma môlô ôyê ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu havôhi daku loŋ sêbôk atu ba yani hamô, êŋ ma tem môlô lemimimbi aisê? ⁶³ Lovak Matherŋ da hêv lôkmala hadêŋ avômalô. Ma avômalô pik miŋ êtôm ami. Abô takatu ba yahananŋ hadêŋ môlô ma ida hamô lôkmala ba halêm anêŋ Lovak Matherŋ ba hêv lôkmala êŋ hadêŋ môlô. ⁶⁴⁻⁶⁵ *Ma doŋtom môlô doho miŋ êvhaveiŋ ami. Ba intu bôk yahananŋ hadêŋ môlô nena ôpatu ba Wakamik halom hadêŋ ya iyom intu tem enja lôklokwanŋ ek êlêm êndêŋ ya.”

Aêŋ ba môŋ anôŋ ma Yisu hadôŋ avômalô ba hayala ŋê takatu ba miŋ êvhaveiŋ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ aêŋ iyom.

⁶⁶ Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ elanô abô êŋ ma êpôlik hathak yani ba miŋ esopa yani hathak loŋbô ami.

⁶⁷ Yisu hanaŋ hik ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu liŋ, “Ma môlô lemimhaveiŋ unu imbiŋ e?”

⁶⁸ *Ma Saimon Pita hanaŋ viyaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô ana êndêŋ opalê am? Anêm abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ⁶⁹ Ma yêlô

* 6:64-65: Jon 6:44; 13:11 * 6:68: Mat 16:16

êvhaviņ ba ayala katô nena o ma Wapômbêņ anêņ Anyô Mathen.”

⁷⁰ Ma Yisu hanaņ, “Bôk yahatak môlô laumiņ ba lahavuju ek numbitak yenaņ nê ku. Ma doņtom môlônim anyô te ma ngôk.” ⁷¹ Yani hanaņ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêņ nakaduņ. Yani ma nê ku laumiņ ba lahavuju takatu te ma doņtom wak te am ka tem yani enaņ Yisu bêņ.

7

Yisu hayê waklavôņ bêņ halôk Jelusalem

¹ *Vêm ma Israel iniņ nê bêņbêņ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi haveņ Galili lôbôlôbô iyom. ² *Ma avômalô Israel iniņ waklavôņ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkņaun. ³ Êņ ma Yisu anêņ iviyaņ ibi yani liliņ ba enaņ, “Waklavôņ Elav Unyak Alôkņaun lêk hayô ba otak loņ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêgê lavôņiņ takatu ba hothak hudum. ⁴ Lemhaviņ avômalô sapêņ neyala o, êņ ma miņ umbuņ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaiņ ek avômalô sapêņ neyala o!” ⁵ *Yisu anêņ iviyaņ miņ êvhaviņ yani ami ba intu enaņ aêņ.

⁶ Ma Yisu hanaņ vijaņ, “Yenaņ waklavôņ yana Jelusalem ma mi denaņ. Ma môlô ma wak sapêņ ma mavi. ⁷ Avômalô pik miņ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniņ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸ Môlô nu ôngô waklavôņ atu. Ma yenaņ waklavôņ yana Jelusalem miņ lêk hayô ami denaņ ba intu tem miņ yana daku ami.” ⁹ Êņ ma hamô Galili.

¹⁰ Aêņ ba anêņ iviyaņ êmôņ ba i ek nêgê waklavôņ êņ. Ma yani haveņ i yam ma doņtom miņ hik i thô ami.

---

*

7:1: Jon 5:18

*

7:2: Wkp 23:34

*

7:5: Ap 1:14

¹¹ Ma Israel iniñ rĕ bĕñbĕñ takatu ba êyê waklavônĕm êmô Jelusalem êbôlĕm Yisu ba enañ, “Anyô êntĕk hamô êsê?”

¹² Ma avômalô nômbĕñ êñ enañ abô thikuthik bĕñ anônĕ hadĕñ i hathak yani. Vi enañ, “Yani anyô mavi anônĕ.” Ma vi enañ, “Mi. Yani hasau avômalô.” ¹³ Ma avômalô êkô ek iniñ rĕ bĕñbĕñ ba intu miñ imiñ piklĕvônĕm ek nenanĕ iniñ auk bĕñ ami.

¹⁴ Waklavônĕm Elav Unyak Alôkĕnaunĕm anĕñ wak te malĕvônĕm hayô. Ma Yisu hi unyak mathĕñ anĕñ piklĕvônĕm ba hĕv auk hadĕñ avômalô. ¹⁵ *Israel iniñ rĕ bĕñbĕñ elañô Yisu anĕñ abô êñ ma esonĕ kambom ba enañ, “Aisê ka ôpĕntĕk hawa auk hathak alalôaniñ abô balabuñ? Kêdônĕwaga te miñ hadônĕm yani ami.”

¹⁶ *Ma Yisu hanañ viyañ, “Auk atu ba yahĕv hadĕñ môlô halĕm anĕñ ôpatu ba hĕv ya ba yahalĕm ma miñ yada yenañ auk ami. ¹⁷ Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbĕñ anĕñ lahavinĕ, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halĕm anĕñ Wapômbĕñ mena halĕm anĕñ yada yenañ auk iyom. ¹⁸ *Ôpatu ba habam yanida hadum aĕñ ek enja athĕñ lôkmanĕginĕ. Ma doñtom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hĕv yani ba halĕm, ôpĕñ ma hanañ abô avanônĕm. Ma miñ hasau avômalô ami. ¹⁹ *Mose bôk hĕv abô balabuñ hadĕñ môlô yôv. Ma doñtom môlônim anyô te miñ hasopa abô balabuñ takĕñ ami! Ma môlô udum ek unĕgwik ya vônô eka?”

²⁰ *Ma avômalô enañ viyañ, “Ħgôk hamô havinĕ o. Opalĕ te hadum ek injik o vônô?”

²¹ Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadĕñ Sabat nena yahadum anyô havuvinĕ atu mavi. Êñ ma hadum

---

* 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47

* 7:16: Jon 12:49; 14:10

* 7:18: Jon 8:50

* 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24

* 7:20: Jon 8:48; 10:20

ba môle osoṅ kambom! ²² *Odaṅô! Môle osoṅ nena Mose hêv abô balabuṅ neṅgothe anyô kupik hadêṅ môle. Ma doṅtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êṅ habitak hadêṅ Sabat ma môle othak osopa aêṅ iyom. ²³ *Abô balabuṅ neṅgothe kupik ma bêṅ ek abô balabuṅ Sabat. Ba intu môle oṅgothe okna kupik hadêṅ Sabat ek môle miṅ numbuliṅ Mose anêṅ abô balabuṅ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêṅ ek neṅgothe kupik! Aêṅ ba yahatôm yandum anyô te liṅkupik lôkthô mavi êndêṅ Sabat. Ma môle lemmmaniṅ eka? ²⁴ Noja auk thêthôṅ esak ku lo loṅ vêmam. Ma miṅ ôṅgô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵ Êṅ ma avômalô Jelusalem doho enaṅ, “Ôpêntêk intu ba ṅê bêṅbêṅ idum ek nijik vônô, e? ²⁶ Ôṅgô, yani hanaṅ abô hamiṅ piklêvôṅ ma ṅê bêṅbêṅ êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêṅ ma Mesia la. ²⁷ *Ma doṅtom ôpêntêk ma ayala anêṅ malak ôdôṅ. Ma Mesia atu halêm ma tem miṅ nayala anêṅ malak ôdôṅ ami.”

²⁸ *Yisu hamiṅ unyak matheṅ anêṅ piklêvôṅ ma halaṅô thêlônîṅ abô. Êṅ ma halam, “Môle oyala ya lôk yenaṅ malak ôdôṅ e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapôm-bêṅ anôṅ atu ba môle ôthôṅ yani paliṅ ba miṅ yahalêm hatôm yadanaṅ auk ami. ²⁹ Yahalêm anêṅ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰ *Thêlô elañô abô êṅ ba idum ek nebalonṅ yani ma doṅtom anêṅ waklavôṅ miṅ hayô ami denaṅ. Ba intu miṅ hatôm anyôla embalonṅ yani ami. ³¹ Avômalô nômbêṅ atu ba êmô ma êyê. Bêṅ anôṅ ma êvhaviṅ yani ba enaṅ thikuthik, “Anyôla tem miṅ emberṅ yam ba indum lavôṅiṅ

---

* 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3   * 7:23: Jon 5:8-10,16   * 7:27: Jon 7:41;
9:29   * 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55   * 7:30: Jon 7:44

bêñ anôñ êmôñ ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.” ³² ñê Palisi elañ thêlônij abô. Êñ ma thêlô lôk ñê bêñbêñ êbôk da êv thêlônij sôp bidonj ba i ek nebalonj Yisu.

³³ Ma Yisu hanañ, “Sawa bidonj ma tem yamô imbiñ môlô vêm ma tem yambôna êndêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴* Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma donjom tem miñ hatôm nôpôm ya ami lôk miñ hatôm unu loj atu ba yahamô ami.”

³⁵ Ma Israel iniñ ñê bêñbêñ enañ hadêñ thêlôda, “Tem ni êsê ba miñ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loj atu ba alalôaniñ avômalô sêbôk ba ilupuniñ i ba lêk êmô haviñ ñê daluk ek êndôñ thêlô e? ³⁶ Yani anêñ auk aisê ba intu hanañ aêñ, ‘Tem môlô nômbôlêm ya, ma donjom tem miñ hatôm nôpôm ya ami lôk miñ hatôm unu loj atu ba yahamô ami.’”

Yisu ma ñañ lôkmala

³⁷* Waklavônj bêñ êñ anêñ dañ ma bêñ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiñ unyak mathêñ kapô ma halam, “Anyô te hathakmuniñ ek inum ñañ ma êlêm êndêñ ya. ³⁸* Abô te hêk Wapômbêñ anêñ kapyã ba hanañ, ‘Ñañ atu ba hêv lôkmala tem endañviñ êndôk avômalô takatu ba êvhaviñ ya iniñ kapôlônij ba endañ endeba ni.’” ³⁹* Yisu hanañ abô êñ hathak Lovak Mathêñ atu ba tem nêm êndêñ avômalô takatu ba êvhaviñ. Yani miñ hama ba haviyô ami denañ ba intu Lovak Mathêñ miñ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdônju

⁴⁰* Avômalô doho elañô Yisu anêñ abô êñ ma enañ, “Avanônj biñ! Alalô ayabiñ plopet te! Ôpêñ êntêk êñ!”

* 7:34: Jon 8:21; 13:36   * 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14   * 7:38:

Ais 58:11   * 7:39: Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4   * 7:40: Lo 18:15; Jon 6:14

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enañ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enañ, “Mi. Wapômbêñ anêñ kapy a hanañ, ‘Mesia ma tem imbitak anêñ Devit anêñ thalaleñ anêñ malak Betlehem.’ Ma doñtom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aêñ ba avômalô evak i vose hi ôdôñ ju. ⁴⁴ Anyô doho leññ haviñ nebalon yani, ma doñtom miñ evalon ami.

Israel inij ñê bêtñbêt miñ êvhaviñ Yisu ami

⁴⁵ Êñ ma ñê bêtñbêt inij sôp bidoñ êvôi ek ñê bêtñbêt êbôk da lôk ñê Palisi. Ma thêlô enañ, “Aisê ba môlô miñ ovalon yani ba owa ba ôlêm ami?”

⁴⁶ *Ma sôp bidoñ takêñ enañ, “Anyô êñ hanañ abô atu ba miñ anyô la bôk hanañ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethañ thêlô ba enañ, “Ôpêñ bôk hasau avômalô bêtñ anôñ. Ma lêk hasau môlô haviñ e? ⁴⁸ *Ma alalôaniñ ñê bêtñbêt lôk Palisi takêntêk inij anyô te hêvhaviñ yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô alonañ takêñ êthôn Mose anêñ abô balabuñ paliñ. Ba intu Wapômbêñ tem injiki vônô!”

⁵⁰ *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêñ Yisu halañô abô takêñ ma hanañ hadêñ thêlô, ⁵¹ “Alalôaniñ abô balabuñ hanañ nena nijik anyô te vônô oyañ e? Mi. Nadañô anêñ abô ba nayala nôm takatu ba hadum vêmam.”

⁵² *Ma thêlô enañ viyañ, “O Galili hatôm ôpêñ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy katô ma tem oyala nena plopet te tem miñ êlêm anêñ Galili ami.”

[Avi sek*

⁵³ Yôv ma avômalô i inij unyak.

---

* 7:41-42: Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2   * 7:46: Mak 1:22   * 7:48: Jon 12:42   * 7:50: Jon 3:1-2   * 7:52: Jon 7:41-42   * 7:52: ñê lôkauk vi leññhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miñ hato ami, ma anyôla hato haven yam.

8

¹ Ma Yisu hi Dum Oliv. ² Haviyô hayaŋ wak hapup ma Yisu havôhi unyak matheŋ anêŋ piklêvôn. Ma avômalô êlêm êdêŋ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêŋ thêlô. ³ ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuŋ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiŋ ñê bêŋbêŋ maleŋiŋ. ⁴ Ma enaŋ hik Yisu liŋ, “Kêdônwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviŋ anyô lôk avi te. ⁵ *Ma Mose anêŋ abô balabuŋ hanaŋ nena avi anêŋ aêŋ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?” ⁶ Iniŋ auk êŋ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenaŋ yani bêŋ.

Ma doŋtom Yisu hakôm ba hato abô hêk pik hathak baŋgwasiŋ. ⁷ *Ma enaŋ hik liŋ mathalaleŋ aleba yani haviyô hamiŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô te hayala nena miŋ hadum kambom te ami êŋ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôn.” ⁸ Êŋ ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak loŋbô.

⁹ Thêlô elañô abô êŋ ma thêlô tomtom etak loŋ êŋ ba i. ñê iniŋ sondabêŋ bêŋ anôn êmôn ba i. Ma anyô vi evenŋ yam aleba Yisu lo avi êŋ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiŋ ma hanaŋ hadêŋ yani, “Livôn, ñê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?”

¹¹ *Ma avi êŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, anyô mi.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ya miŋ yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êŋ!”]

Yisu ma pik anêŋ deda

¹² *Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô hathak loŋbô nena, “Ya ma hatôm avômalô pik iniŋ deda. Ôpatu ba hasopa

---

* 8:5: Wkp 20:10; Lo 22:22-24   * 8:7: Lo 17:7   * 8:11: Jon 5:14   * 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46

ya tem enja deda atu ba nê m lôkmala anôḡ ma tem miḡ emberḡ loḡ momaḡiniḡ ami. Milôk.”

¹³ Ma Palisi enaḡ, “Oda hovatho anê m abô loḡ ba abô êḡ ma miḡ abô avanôḡ ami.”

¹⁴ *Ma hanaḡ viyaḡ, “Avanôḡ, lêk yahavatho yenaḡ abô loḡ. Ma yahayala loḡ atu ba yahamô ba yahalê m lôk loḡ atu ba tem yana. Ba intu yenaḡ abô ma avanôḡ. Ma doḡtom môlô ôthôḡ loḡ atu ba yahamô ba yahalê m lôk loḡ atu ba tem yana paliḡ. ¹⁵ *Môlô othak osopa avômalô pik iniḡ auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma doḡtom yada miḡ aêḡ ami. ¹⁶ *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalê m, yai adum ku êḡ haviḡ i. Ma miḡ yahadum abô hathak yada yenaḡ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaḡ abô ma avanôḡ iyom. ¹⁷ *Môlôda unim abô balabuḡ hanaḡ aêntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enaḡ abô te iyom êḡ ma abô avanôḡ.’ ¹⁸ *Ma yada yahavatho yenaḡ abô loḡ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalê m intu havatho yenaḡ abô loḡ haviḡ.”

¹⁹ Êḡ ma ḡê Palisi enaḡ hik yani liḡ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Môlô oyala ya, êḡ ma tem noyala Wakamik imbiḡ. Ma doḡtom môlô ôthôḡ ya ba intu ôthôḡ Wakamik haviḡ.” ²⁰ *Yisu hanaḡ abô takêḡ lôk hadôḡ avômalô hamô unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ hamô habobo loḡ êv da halôk. Ma anêḡ waklavôḡ miḡ lêk hayô ami denaḡ ba intu miḡ evaloḡ yani ami.

Yisu anêḡ malak ôdôḡ

²¹ *Yisu hanaḡ hathak loḡbô. “Tem yana. Ma môlô tem

* 8:14: Jon 5:31-32; 7:28   * 8:15: Jon 12:47   * 8:16: Jon 5:30; 8:29

* 8:17: Lo 19:15   * 8:18: 1Jon 5:9   * 8:20: Jon 7:30   * 8:21: Jon 7:34;

nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthôn ya paliñ tem injik môlô vônô ba miñ hatôm unu loñ atu ba yaha ami.”

²² Israël iniñ ñê bêñbêñ elañô abô êñ ma thêlôda enañ hadêñ i nena, “Aisê ka yani hanañ, ‘Môlô miñ hatôm unu loñ atu ba yaha ami’? Yakô yanida injik i vônô la?”

²³ *Ma doñtom Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlônim loñ ma pik êntêk. Ma yenañ loñ ma malak leñ. Môlô ma avômalô pik ma doñtom ya ma miñ anyô pik êntêk ami. ²⁴Ma miñ môlô ôêvhaviñ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êñ ma tem noma. Ba intu bôk yahanañ hadêñ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

²⁵ Thêlô enañ hik yani liñ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanañ, “Sêbôk ba môñ anôn ma yahanañ hadêñ môlô. ²⁶Yahatôm yanañ môlônim kambom lomaloma bêñ. Ma doñtom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yani ma avanôn. Ba yahalañô anêñ abô ba yahanañ hadêñ avômalô pik.”

²⁷ Thêlô êthôn Yisu anêñ abô atu ba hanañ hathak Lambô. ²⁸*Aêñ ba yani hanañ hadêñ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwêñ ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu. Êñ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanañ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêñ ya ma miñ yahadum nômlate hatôm yada yenañ auk ami. ²⁹Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviñ ya. Yahadum nômkama hatôm anêñ lahaviñ. Aêñ ba miñ hatak ya ba yahamô daluk ami.” ³⁰Avômalô bêñ anôn elañô Yisu anêñ abô êñ ba êvhaviñ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹Yisu hanañ hadêñ avômalô Israël takatu ba êvhaviñ yani nena, “Môlô ovaloñ yenañ abô loñ lôklokwañ, êñ ma môlô ma yenañ ñê ku anôn. ³²Ma tem noyala nôm avanôn.

---

* 8:23: Jon 3:31   * 8:28: Jon 3:14

Ma nôm avanônj ênj tem epole yak atu ba havuvi môlô loj vê.”

³³* Ma thêlô enañ viyañ, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anênj limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aênj eka?”

³⁴* Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanônj biñ êndênj môlô nena nê takatu ba ethak idum kambom, ênj ma hatôm yak havalonj i loj ba intu kambom habitak thêlôniñ alañ. ³⁵ Ma nê takatu ba ewa hêk loj buyañ ma iniñ alañ hamô. Ba intu nê ênj ma miñ unyak alañ anênj thalaleñ te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anênj avômalô wak nômbênj intu sapênj. ³⁶ Aênj ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak ênj tem miñ embalonj môlô loj esak loj bô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anênj limi, ma doñtom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek unjwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadênj ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olanjô hêk lemimambô.”

³⁹* Thêlô enañ viyañ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Môlô ma Ablaham anênj limi, ênj ma tem nosopa anênj bôk lo loj. ⁴⁰ Odañjô! Wapômbênj hanañ abô avanônj hadênj ya ba yahanañ abô ênj hadênj môlô. Ma lêk môlô udum ek unjwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aênj ami. Ma môlô aisê? ⁴¹* Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena loj sawa ami. Wapômbênj da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanañ, “Yahalêm anênj Wapômbênj ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbênj môlônim

---

* 8:33: Mat 3:9   * 8:34: Lom 6:16,20   * 8:39: Mat 3:9   * 8:41: Ais 63:16

Lemambô, êñ ma tem môlô lemimimbiñ ya aêñ iyom. ⁴³ Môlô ôdô yenañ abô. Ba intu môlô ôthôn yenañ abô denañ. ⁴⁴ *Sêbôk ba môñ anôn ma Sadañ anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêñ havenñ denañ. Nôm avanôn te miñ hamô haviñ yani ami. Ba intu hadô nôñ avanôn sapên. Yani ma anyô abôyañ lôk abôyañ anên alañ. Aên ba abôyañ ma anên abô anôn ba intu hanañ abôyañ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadañ êñ ba anên nali ma môlô ba intu osopa anên lahaviñ. ⁴⁵ Ma ya anyô loñ buyañ ba yahanañ abô avanôn. Ba intu môlô miñ ôêvhaviñ ya ami. ⁴⁶ *Môlô te hatôm injik yenañ kambom thô e? Yakô yenañ abô ma avanôn ma aisê ba miñ môlô ôêvhaviñ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbên anên nali ma ethak elañô anên abô. Môlô ma miñ Wapômbên anên nali ami. Ba intu miñ olañô anên abô ami.”

Yisu hanañ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Israe elañ Yisu anên abô viyañ, “Avanôn! O anyô Samalia te ba ngôk hamô haviñ o!”

⁴⁹ Ma Yisu hanañ, “Ngôk miñ hamô haviñ ya ami. Yahalovak Wakamik vibin. Ma môlô miñ olovak ya vibin ami. ⁵⁰ Miñ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endañô avômalô iniñ abô. ⁵¹ *Yanañ avanôn bin êndên môlô. Ôpatu ba hasopa yenañ abô ma tem miñ ema ami. Mi anôn.”

⁵² Avômalô Israe elañ, “Yêlô lêk ayala nena ngôk hamô haviñ o. Ablaham lôk plopet sapên bôk ema yôv. Ma doñtom oda honañ, ‘Ôpatu ba hasopa yenañ abô ma tem miñ ema ami.’ ⁵³ O bên ek yêlôaniñ bumalô Ablaham, e?”

---

* 8:44: 1Jon 3:8   * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22   * 8:47: 1Jon 4:6   * 8:48: Mak 3:21-22   * 8:51: Jon 5:24

Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêḅ bôk ema haviḅ. Ma hosonḅ nena o anyô bêḅ e?”

⁵⁴ Êḅ ma Yisu hanaḅ, “Yahabam yada, êḅ ma nôḅ oyaḅ. Wakamik atu ba môlô olam nena unim Wapômbêḅ, yani êḅ intu habam ya. ⁵⁵ Ma doḅtom môlô miḅ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahanaḅ nena yahathônḅ yani paliḅ, êḅ ma tem yambitak anyô abôyaḅ êtôm môlô. Aêḅ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêḅ abô. ⁵⁶ Môlônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anônḅ. Ma hayê yenaḅ waklavônḅ êḅ ma hadum yani lamavi anêḅ dôêḅ.”

⁵⁷ Avômalô Israeḅ enaḅ hadêḅ Yisu, “Anêm sondabêḅ miḅ hatôm 50 ami denaḅ ma honaḅ nena bôk hôyê Ablaham. Hosau!”

⁵⁸ *Ma Yisu hanaḅ, “Yanaḅ avanônḅ biḅ êndêḅ môlô. Ablaham miḅ habitak ami denaḅ, ma yada bôk yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elanô abô êḅ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma doḅtom Yisu hêv i vê menaḅna hêk unyak mathenḅ anêḅ piklêvônḅ ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu haveḅ ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. ² *Ma anêḅ ḅê ku enaḅ hik yani liḅ, “Kêdônḅwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêḅ da anêḅ kambom mena lambô lo talêbô iniḅ e?”

³ *Ma Yisu hanaḅ, “Wapômbêḅ hadum ku êḅ hathak ôpêḅ ek avômalô pik nêgê. Ma miḅ ôpêḅ mena lambô lo talêbô iniḅ kambom ami. Mi. ⁴ Deda hêk denaḅ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêḅ ku. Bôlôvônḅ

* 8:58: Jon 1:1 * 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4 * 9:3: Jon 11:4

tem êyô ba miñ hatôm anyô nindum ku ami. ⁵*Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniñ deda.”

⁶*Êñ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelañ aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êñ madaluk. ⁷Ma hanañ hadêñ yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athêñ Siloam êñ anêñ ôdôn nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêñ hi hathik i. Ma hale halêm hathak loñbô ma lêk hayê tak mavi.

⁸Yanida anêñ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêñ ma enañ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” ⁹Ma doho enañ, “Ôpêñ intu.”

Ma vi enañ, “Mi, anyô yañ ba hatôm ôpêñ.”

Ma doñtom ôpêñda hanañ, “Ya êñ êntêk.”

¹⁰Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

¹¹Ma hanañ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelañ pik haviñ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamaleñ. Yôv ma hanañ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamaleñ hakyav.”

¹²Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Ôpêñ hamô êsê?”

Ma yani hanañ, “Yahathôn paliñ.”

Palisi enañ abô hadêñ anyô madaluk hakyav

¹³Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. ¹⁴Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. ¹⁵Aêñ ba Palisi enañ hik yani liñ hatôm atu ba avômalô enañ hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanañ, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamaleñ ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

¹⁶Ma Palisi doho enañ, “Anyô êñ miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habuliñ Sabat.”

* 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12   * 9:6: Mak 8:23

Ma dorjtom vi enaņ, “Anyô kambom hatôm indum lavônij anêņ aêņ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdônju.

¹⁷ *Yôv ma thêlô enaņ hik anyô madaluk pusip êņ liņ hathak loņbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honaņ aisê hathak yani?”

Ma ôpêņ hanaņ, “Yani ma plopet te.”

¹⁸ Ma Israeļ iniņ ģê bêņbêņ miņ êvhaviņ nena sêbôk ma yani mapusip ma dorjtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. ¹⁹ Ma enaņ hik thai liņ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

²⁰ Ma talêbô lo lambô enaņ, “Avanônĳ! Ôpêntêk ma yaianiņ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. ²¹ Ma dorjtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êņ ma yai athônĳ paliņ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonaņ injik yanida liņ.” ²² Israeļ iniņ ģê bêņbêņ bôk enaņ nena anyôla hanaņ nena Yisu ma Mesia, êņ ma tem nênem ôpêņ vê. Aêņ ba intu thai êkô ²³ ba enaņ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonaņ injik yanida liņ.”

²⁴ Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loņbô ma enaņ, “Ondam Wapômbêņ anêņ athêņ ma onaņ abô avanônĳ! Ôpêņ ma anyô kambom! Aêņ e?”

²⁵ Ma yani hanaņ, “Injo! Ôpêņ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamaleņ pusip ma lêk yamaleņ hakyav!”

²⁶ Ma enaņ hik yani liņ, “Yani hadum malê hadêņ o ba malem hakyav?”

²⁷ Ma yani hanaņ, “Lêk yahanaņ yôv hadêņ môlô, ma môlô lemimôndônĳ kôtônĳ. Môlô udum ek nodaņô esak loņbô ek numbitak anêņ ģê ku e?”

---

* 9:17: Jon 4:19

²⁸ Êñ ma Palisi enañ abôma lôk ethañ yani nena, “Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! ²⁹ Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanañ abô hadêñ Mose. Ma donptom ôpêñ anêñ loñ ma yêlô athôñ paliñ.”

³⁰ Ma ôpêñ hanañ, “Aêñ e? Môlô ôthôñ ôpêñ anêñ loñ, e? Odañô! Yani hadum yamaleñ mavi. ³¹ *Wapômbêñ hathak halañô ñê idum kambom iniñ abô e? Mi. Halañô ñê thêthôñ atu ba esopa anêñ abô iyom. ³² Sêbôk aleba lêk ma miñ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. ³³ Wapômbêñ miñ hêv ôpêñ ba halêm ami, êñ ma miñ hatôm indum nômlate ami.”

³⁴ *Palisi elañô aêñ ba enañ, “Waklavôñ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôñ yêlô? Dô!” Êñ ma ilupuniñ ôpêñ.

Palisi ma hatôm ñê maleññ pusip

³⁵ Yisu halañô nena ilupuniñ ôpêñ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanañ, “Hôêvhaviñ Anyô Anêñ Nakaduñ atu e?”

³⁶ Ma yani hanañ, “Anyô bêñ, anyô êñ ma opalê? Onañ êndêñ ya ek yanêmimbiñ yani.”

³⁷ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Bôk hâyê yani yôv. Ondañô! Yani êñ êntêk ba hanañ abô haviñ o.”

³⁸ Ma ôpêñ hanañ, “Anyô Bêñ, yahêvhaviñ.” Êñ ma yani halek vadôñ lêlô hadêñ Yisu.

³⁹ Ma Yisu hanañ, “Yahalêm pik ek yanañ avômalô iniñ kambom bêñ ek ñê maleññ pusip tem nêgê tak ma ñê êyê tak tem maleññ pusip.”

⁴⁰ *Ma Palisi doho êmô ba elañô abô êñ. Ma enañ hik yani liñ, “Aisê! Yêlô ma ñê maleññ pusip haviñ e?”

---

* 9:31: Sng 34:15   * 9:34: Sng 51:5   * 9:40: Mat 15:14

⁴¹ Ma Yisu hanañ, “Maleriñ pusip, êñ ma kambom mi. Ma doñtom môlô othak onañ, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonj môlô lonj denañ.”

10

Yisu ma boksipsip iniñ alañ

¹ Yisu hanañ, “Yanañ avanônj biñ êndênj môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miñ habitak hayô kola abôlêk ek enja boksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. ² Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip iniñ alañ. ³ Anyô hayabiñ kola halate abôlêk vê ek boksipsip alañ enja anênj bok. Halam tomtom iniñ athênj ma elañô ba halom i hi yaiñ. ⁴ Yani hawa anênj boksipsip sapênj ele yaiñ yôv ma hamônj ma boksipsip everj yam. Boksipsip eyala alañsi leñselo ba intu esopa i. ⁵ Ma anyô yañ ma êthônj ôpênj laselo paliñ ba intu êsôv ma miñ ethak esopa ami.” ⁶ Yisu havuñ abô ba miñ eyala anênj ôdônj ami.

⁷ Aênj ba Yisu hanañ hathak lonjbô nena, “Avanônj! Yanañ êndênj môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. ⁸ *Avômalô sapênj atu ba êmônj ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma doñtom boksipsip miñ elañô thêlô leñjselo ami. ⁹ Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadênj ya ba hayô kola kapô ma Wapômbênj tem nêm yani bulubiñ. Ôpênj tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enjañ. ¹⁰ Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbuliñ i. Ma doñtom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlônj siñ.

---

* 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3

¹¹ * “Ya ma boksipsip iniŋ alaŋ mavi ba yahatak yenaŋ lôkmala ek nê m boksipsip sa. ¹² * Alaŋ anêŋ ɲê ku ma miŋ boksipsip iniŋ alaŋ ami. Ba êyê avuŋ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nê m ma nêsôv ba ini. Ma avuŋ yatap tem indupunij i ba nêsôv mayaliv. ¹³ Alaŋ anêŋ ɲê ku ma leŋiŋhaviŋ vuli iyom ma miŋ leŋiŋhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

¹⁴ “Yada iyom intu boksipsip iniŋ alaŋ mavi. Yahayala yenaŋ boksipsip ma thêlô eyala ya ¹⁵ * hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenaŋ lôkmala ek nê m boksipsip sa. ¹⁶ * Yenaŋ boksipsip doho miŋ ê m kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedaŋô yaleŋselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdôŋ doŋtom lôk alaŋ doŋtom iyom. ¹⁷ * Wakamik lahaviŋ ya ba intu yaleŋhaviŋ yani ek yatak yenaŋ lôkmala ma tem yanja esak loŋbô. ¹⁸ Anyôla miŋ hatôm nê m yenaŋ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenaŋ yaleŋhaviŋ ek yatak yenaŋ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loŋbô. Wakamik hanaŋ ek yandum aêŋ.”

¹⁹ Avômalô Israe l e laŋô abô êŋ ma evak i vose hi ôdôŋ ju hathak loŋbô. ²⁰ Ma bêŋ anôŋ enaŋ nena, “Ŋgôk kambom hamô haviŋ yani ba anêŋ auk molo. Aisê ka môlô olaŋô anêŋ abô?”

²¹ Ma doŋtom vi enaŋ, “Mi! Anyô lôk ɲgôk te miŋ hatôm enaŋ abô takêŋ ami. Ma ɲgôk kambom miŋ hatôm indum maleŋ pusip mavi ami. Mi.”

Ŋê Israe l miŋ êvhaviŋ ami

---

* 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17   * 10:12: Ap 20:29   * 10:15: Mat 11:27;
 1Jon 3:16   * 10:16: Ais 56:8; Ese 34:23   * 10:17: Plp 2:8-9

²² Waklavônġ Êv Mek Ek Unyak Matheġ hayô ba avômalô Israeġ i Jelusalem ek nêġê.*

Lêk ma beleġ simbak ²³ ba Yisu haveġ unyak matheġ anêġ kapo daġ te ba elam nena Solomon Anêġ Kapo Daġ. ²⁴ Ma avômalô Israeġ ekalabu yani siġ ma enaġ, “Huvuġ abô ba anġê ka tem onaġ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êġ ma onaġ bêġ.”

²⁵ Ma Yisu hanaġ viyaġ nena, “Bôk yahananaġ yôv hadêġ môlô lôk lavônġiġ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêġ athêġ hik ya thô hadêġ môlô. Ma miġ ôêvhaviġ ya ami. ²⁶ Ek malê nena môlô ma miġ yenaġ boksipsip ami ba intu miġ ôêvhaviġ ya ami. ²⁷ Yenaġ boksipsip ma ethak elanô yalenġelo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸ *Yahêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêġ intu sapêġ hadêġ yenaġ avômalô ek miġ nema ami lôk miġ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabaheġ ami. ²⁹ Wakamik hêv i hadêġ ya, ma yani ma bêġ ek nômkama sapêġ ba miġ hatôm anyôla nêmo thêlô vê ênjêk Wakamik baġ ami. ³⁰ Yai lôk Wakamik ma doġtom iyom.”

³¹ Avômalô Israeġ ewa valu hathak loġbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³² Ma Yisu hanaġ hadêġ thêlô, “Môlô bôk ôyê lavônġiġ mavi bêġ anôġ atu ba yahadum yôv. Ku êġ ma Wakamik hêv hadêġ ya. Ma lavônġiġ alisê intu yenaġ kambom ba udum ek uġgwik ya esak valu?”

³³ *Ma thêlô enaġ viyaġ, “Yêlô adum ek naġġik o esak valu ek malê nena honaġ abôma hathak Wapômbêġ nena oda ma Wapômbêġ. Ma doġtom o ma anyô pik iyom. Ma miġ yêlô leġġhabi lavônġiġ la ami. Mi.”

---

* 10:22: Sêbôk ba avômalô loġ buyaġ ibuliġ unyak matheġ ma avômalô Israeġ ik vovak. Vêmo ma êv mek ek unyak matheġ hathak loġbô. Ba intu avômalô Israeġ leġġhabi waklavônġ êġ. * 10:28: Jon 3:16; 6:39 * 10:33: Wkp 24:16

³⁴ Ma Yisu hanarj, “Môlô da unim abô balabuŋ te hanarj nena, ‘Wapômbêŋ da halam môlô nena wapômbêŋ.’ *Kapya Yey* 82:6

³⁵ “Odaŋô! Abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ma avanôŋ ba bôk hêv hadêŋ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêŋ’. ³⁶ Ma hatak ya hatôm anêŋ anyô ek yalêm pik êntêk ba intu ya ma wapômbêŋ hatôm môlô. Ma doŋtom ya ma nakaduŋ ba intu ya ma bêŋ ek môlô. Aêŋ ba yahanarj nena, ‘Ya ma Wapômbêŋ Nakaduŋ’ ma yahanarj abôma hathak Wapômbêŋ aisê ba intu onaŋ ya bêŋ? ³⁷ Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmimbiŋ ya. ³⁸ *Ma ôdô nônêmimbiŋ ya, êŋ ma nônêmimbiŋ lavôŋiŋ iyom. Nônêmimbiŋ yenaŋ ku takatu ek êndôŋ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹ Êŋ ma idum ek nebalorj yani esak lorjbô. Ma doŋtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰ *Ma habup hayô ŋaŋ Jolodaŋ ba hi ma hamô lorj sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ ma avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ yani ma enaŋ, “Avanôŋ! Jon miŋ hadum lavôŋiŋ te ami. Ma doŋtom abô takatu ba yani hanarj hathak ôpêntêk ma avanôŋ.” ⁴² Ma avômalô lorj êŋ bêŋ anôŋ êvhaŋiŋ yani.

11

Lasalus hama

¹ *Anyô te hapôm lijiŋ ba anêŋ athêŋ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êŋ ma avi loyaŋ Malia lo Mata iniŋ malak ôdôŋ. ² *Malia êŋ atu ba yani haŋgasô nôm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêŋ va ma haya lopali vê hathak

---

* 10:38: Jon 14:10-11   * 10:40: Jon 1:28   * 11:1: Luk 10:38-39   * 11:2: Jon 12:3

wakadôk naurj. Anyô lijij êj ma Lasalus, Malia atu limalô.
³ Ma avi lo yarj êv abô hadêj Yisu nena, “Anyô bêj, anêm anyô môlô hapôm lijij.”

⁴ *Yani halarj abô êj ma hanarj nena, “Lijij êj anêj anôj ma mij nana ami. Lijij êj habitak ek injik Wapôm-bêj anêj lôkmarjij thô. Ma lôkmarjij êj tem injik ya Nakaduñ anêj lôkmarjij thô aêj iyom.” ⁵ Yani lahaviñ Mata lo yarj Malia ma Lasalus bêj anôj. ⁶ Ma doñtom yani halarj nena Lasalus hapôm lijij ma mij hi ketherj ami ma hamô loj êj hatôm wak ju.

⁷ Êj ma hanarj hadêj nê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸ Ma thêlô enarj, “Kêdônwaga, loj êj ma waksênjyôk ma avômalô Israêl idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹ Ma hanarj, “Wakma laumiñ ba lahavuju hadêj wak te, aêj e? Ma pik êntêk êj anêj deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem mij nêndôk ami. ¹⁰ Ma bôlôvônj ma deda mi ba anyô evenj ma tem nêndôk.”

¹¹ Vêm ma hanarj, “Alalôaniñ anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yangik lij.”

¹² Ma nê ku enarj, “Anyô Bêj, dô! Hêk sôm ek lijij etak yani ba imbitak mavi.” ¹³ Thêlô esoñ nena hanarj hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doñtom mi. Hanarj hathak Lasalus anêj nana.

¹⁴ Ba intu hanarj bêj nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ ba mij yahamô haviñ ami ba intu yalerjmavi. Ma tem yanêm môlô sa ek nônêmimbiñ. Alôana i!”

¹⁶ *Êj ma Tomas anêj athêj yarj nena Didimus* hanarj hadêj nê ku vi nena, “Alôana imbiñ yani ek nijik alalô vônô imbiñ.”

---

* 11:4: Jon 9:3 * 11:16: Mak 14:31 * 11:16: Abô Glik “Didimus” anêj ôdônj ‘anyô lopopek’.

Yisu ma lôkmala anêḡ ôdôḡ

¹⁷ Yisu thêlô êyô Betani ma yani hanaḡô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. ¹⁸ Loḡ êḡ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. ¹⁹ Ma avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ êlêm ek nêḡnêḡ Malia lo Mata thêvô. ²⁰ Mata hanaḡô nena Yisu lêk halêm êḡ ma hi ek êḡjê. Malia ma hamô unyak.

²¹ Ma Mata hanaḡ, “Anyô Bêḡ, hômô loḡ êntêk ma yenaḡ livôḡ tem miḡ ema ami. ²² Ma doḡtom yahayala nena malêla takatu ba honaḡ hik Wapômbêḡ liḡ, êḡ ma tem yani indum.”

²³ Ma Yisu hanaḡ, “Livôm tem imbiyô esak loḡbô.”

²⁴ *Ma Mata hanaḡ, “Avanôḡ! Pik lo leḡ anêḡ daḡ ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiḡ.”

²⁵ Ma hanaḡ, “Yada ma anyô yahik avômalô liḡ lôk yahêv lôkmala hadêḡ i. Ma ôpatu ba hama ma doḡtom hêvhaviḡ ya, ôpêḡ tem êmô lôkmala. ²⁶ Avômalô takatu ba êvhaviḡ intu ewa lôkmala anôḡ ma tem miḡ nema ami. Hêvhaviḡ abô êntêk mena mi e?”

²⁷ *Ma Mata hanaḡ, “Anyô Bêḡ! Avanôḡ! Yahêvhaviḡ nena o ma Mesia lôk Wapômbêḡ Nakaduḡ atu ba bôk hanaḡ nena tem êlêm pik êntêk.”

²⁸ Êḡ ma Mata hi hanaḡ yaôna hadêḡ Malia, “Kêdôḡwaga hayô ba halam o.” ²⁹ Malia hanaḡô abô êḡ ma haviyô kethêḡ ba hi ek êḡjê. ³⁰ Yisu hamô loḡ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miḡ hayô malaklêvôḡ ami. ³¹ Avômalô Israeḡ takatu ba êmô unyak haviḡ Malia ek nêḡnêḡ yani thêvô êyê haviyô kethêḡ ba hi yaiḡ ma esopa ba i. Thêlô esoḡ nena hi ek endaḡ emberḡ siô la. ³² Malia hi hayô loḡ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôḡ

---

* 11:24: Jon 6:40   * 11:27: Jon 6:69

lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hômô loŋ êntêk ma tem miŋ livôŋ ema ami.”

³³ Yani halaŋô Malia lôk avômalô iniŋ asêŋ malêŋ ba lamalaiŋ lôk lahiki bêŋ anôŋ. ³⁴ Ma hanaŋ, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, ôlêm nôŋgô.”

³⁵ Enaŋ aêŋ ma halaŋ.

³⁶ Ma avômalô Israeŋ takêŋ enaŋ, “Alikak! Yani lahaviŋ ôpêntêk bêŋ anôŋ.”

³⁷ *Ma doŋtom doho enaŋ, “Anyô êŋ hadum ba ŋê maleŋiŋ pusip êyê tak. Ma tem indum aêŋ iyom êndêŋ ôpêntêk ba miŋ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liŋ hathak loŋbô

³⁸ Yisu lamalaiŋ ba lahiki bêŋ anôŋ hathak loŋbô aleba hi hayô siô. Siô êŋ ma valu abyariŋ te ba epesaŋ hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siŋ. ³⁹ Ma hanaŋ, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô ŋama êŋ anêŋ livavi, hanaŋ, “Anyô Bêŋ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰ Ma hanaŋ, “Lêk yahanaŋ hadêŋ o yôv! Hôêvhaviŋ, ma tem nôŋgô Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋiŋ.”

⁴¹ Êŋ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leŋ ma hanaŋ, “Wakamik! Hothak holaŋô yenaŋ abô ba yaleŋmavi.

⁴² Yada yahayala yôv nena wak nômbêŋ intu ma holaŋô yenaŋ abô. Ma doŋtom yahanaŋ abô êntêk ek nêŋ avômalô takêntêk sa ek nêŋemimbiŋ nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³ Êŋ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yaiŋ!” ⁴⁴ Ma hatak siô ba hale yaiŋ. Ivuvi va lo baŋ hathak sôp seleŋ ma thohavloŋma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

---

* 11:37: Jon 9:6-7

⁴⁵ *Ma avômalô Israél takatu ba elañ haviñ Malia êyê nôm atu ba Yisu hadum ba bêñ anôñ êvhaviñ. ⁴⁶ *Ma doñtom vi i hadêñ nê Palisi ma enañ hathak nôm takatu ba yani hadum. ⁴⁷ Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enañ nena, “Ôñgô! Anyô êntêk hadum lavôññ bêñ anôñ. Ma alalô ayê loñ eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êñ, ma tem avômalô sapêñ nêñemimbiñ. Êñ ma Lom tem nêlêm nimbuliñ alalôaniñ unyak matheñ lôk avômalô sapêñ.”

⁴⁹ Ma thêlôniñ anyô te anêñ athêñ nena Kaiapas. Ma sondabêñ êñ ma yani hatôm anyô bêñ habôk da ba hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odañô! Môlô ôthôn auk êntêk paliñ e? Anyô te hama êñ ma nôm yaôna. Ma avômalô Israél sapêñ ema êñ ma malaiñ bêñ. Aêñ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêñ avômalô bêñ anôñ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêñ êñ ma Kaiapas hatôm anyô bêñ habôk da. Ba intu hanañ abô loñ kapô atu ba tem injik anôñ nena Yisu tem ema ek nêñ avômalô Israél sa lôk isup Wapômbêñ anêñ nali takatu ba êmô mayaliv esak doñtom ek malê nena miñ hama ek nêñ avômalô Israél iyom sa ami. Ma Kaiapas miñ hanañ abô êñ hatôm yanida anêñ auk ami. ⁵³ *Nê bêñbêñ elañô Kaiapas anêñ abô ma êbôlêm loñôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êñ ma Yisu hatak avômalô Israél ma hi Eplaim atu hamô habobo loñ thiliv ek êmô imbiñ anêñ nê ku doho ba intu miñ haveñ Israél malêvôn ami.

⁵⁵ Avômalô Israél iniñ wklavôn Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêñ anôñ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê wklavôn êñ. ⁵⁶ Ma thêlô imiñ unyak matheñ

---

* 11:45: Jon 7:31   * 11:46: Luk 16:31   * 11:47: Elam iniñ kaunsil nena “Sanhedlin”.   * 11:51-52: Jon 10:16   * 11:53: Jon 5:18

anêḡ pıklêvôḡ ek nêmbôlêḡ Yisu. Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêḡ êḡjê waklavôḡ êḡtêk imbiḡ mena mi e?” ⁵⁷ Ma doḡtom ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê Palisi enaḡ lôklokwaḡ hadêḡ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êḡ ma enaḡ bêḡ ek nebalôḡ yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

¹*Wak baheḡvi ba lahavute hêk denaḡ ek êyô waklavôḡ Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêḡ loḡ, ôpatu ba yani hik liḡ hathak loḡbô hêk ḡama. ²*Êḡ ma thêlô engabôm nôḡ leḡḡmavi ek yani. Mata hathô nôḡ ma Lasalus hamô haviḡ ḡê takatu ba eyaḡ nôḡ haviḡ Yisu. ³*Ma Malia hawa kolopak nôḡ ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ ba haḡgasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ḡaunḡ. Ma nôḡ ôv mavi atu anêḡ ôv haveḡ unyak kapô êḡ sapêḡ.

⁴Ma Yisu da anêḡ ḡê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaḡ yani bêḡ hayê ba hanaḡ, ⁵“Nôm ôv mavi êḡ ma anyô hadum ku sondabêḡ daluk te ek nêḡ vuli! Ma lêk engasô oyaḡ iyom! Nanêḡ nôḡ êḡ ek anyô vi nêḡḡ vuli ba naja valuseleḡ ek nanêḡ êḡdêḡ avômalô siv.” ⁶Judas anêḡ ku hayabiḡ avômalô êvhaviḡ iniḡ valuseleḡ ma doḡtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. Ba intu hanaḡ aêḡ. Ma miḡ lahiki hathak avômalô siv ba hanaḡ ami.

⁷Ma Yisu hanaḡ, “Notak yani. Avi êḡ hapôpêk yenaḡ ḡama. ⁸*Avômalô siv tem nêḡḡ imbiḡ môlô êtôm wak

---

* 12:1: Jon 11:1,43   * 12:2: Luk 10:40   * 12:3: Luk 7:37-38   * 12:8: Lo 15:11

nômbêñ intu sapêñ. Ma dorjtom tem miñ yamô imbiñ môle sawa daim ami.”

⁹ Avômalô Israêl bêñ anôn elañô nena Yisu hamô Betani. Êñ ma i ek nêgê yani. Thêlô miñ i ek nêgê yani iyom ami. Mî. Leñiñhaviñ nêgê Lasalus imbiñ, ôpatu ba Yisu hik liñ hathak loñbô hêk ñama. ¹⁰⁻¹¹ *Ba intu avômalô Israêl bêñ anôn êvhaviñ ba esopa Yisu. Ma ñê bêñbêñ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiñ Yisu.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiñ

(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40)

¹² Haviyô hayañ ma avômalô nômbêñ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavôn Hale ba Hi elañô nena Yisu haveñ ba hi Jelusalem. ¹³ *Ma ewa nôkyañô thañañ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena,
“Osana!”

“Wapômbêñ nêm lamavi êndên ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anên athên!” *Kapya Yey 118:25-26*

“Wapômbêñ nêm lamavi êndên avômalô Israêl iniñ Kiñ!”

¹⁴ Yisu hawa bok dorjki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anên kapy a nena,

¹⁵ “Môle avômalô Saion miñ nôkô ami.

Ôñgô! Unim kiñ halêm!

Yani hayô hamô bok dorjki nakaduñ te ba halêm!” *Sekalaia 9:9*

¹⁶ *Ñê ku êyê nôm takên ma dorjtom êthôn anên ôdôn paliñ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak loñbô ma miñ leñiñhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anên kapy a. Êñ ma eyala nena abô êñ eto hathak Yisu da lôk leñiñhabi nôm takatu ba idum hadên yani.

---

* 12:10-11: Jon 11:45   * 12:13: Jon 1:49   * 12:16: Jon 2:22

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu dalam Lasalus hêk siô ba hik liņ hathak loņbô enaņ haveņ denaņ ba abô êņ hi mayaliv. ¹⁸ Aêņ ba avômalô bêņ anôņ elañô nena Yisu bôk hadum lavôņiņ êņ. Ba intu etak Jerusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ Ņê Palisi êyê ma thêlôda enaņ hadêņ i, “Ōņgô! Avômalô sapêņ lêk esopa yani ba alalôaniņ ku anôņ mi.”

Yisu anêņ ku hayô

²⁰ Avômalô loņ buyaņ doho i daku Jerusalem ek nêgê waklavôņ Hale ba Hi ba nênem yeņ imbiņ avômalô Isael. ²¹ Ma i hadêņ Pilip, anyô Betsaida anêņ Galili. Ma enaņ hik yani liņ, “Anyô bêņ, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²² Êņ ma Pilip hi hanaņ hadêņ Andulu ba thai i enaņ hadêņ Yisu.

²³ *Ma Yisu hanaņ, “Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêņ Nakaduņ anêņ lôkmaņgiņ thô. ²⁴ *Yanaņ avanôņ biņ êndêņ môlô. Yaņvêk te miņ evatho halôk pik ami, êņ ma tem miņ injik anôņ ami. Tem ida êmô aêņ. Ma donjom yaņvêk atu ba evatho halôk pik, êņ ma hama ba tem injik anêņ anôņ bêņ anôņ. ²⁵ *Anyô te lahaviņ anêņ lôkmala bêņ anôņ êņ ma anêņ lôkmala êņ tem nêem yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêņ lôkmala pik êntêk êņ ma tem embaloņ anêņ lôkmala êņ loņ wak nômbêņ intu sapêņ. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenaņ ku ma esopa ya ba loņ atu ba yahamô ma tem êmô imbiņ. Ma Wakamik tem enaņ abô mavi esak ôpêņ.

²⁷ * “Lêk yalerņmalaiņ bêņ ba hatôm yanaņ nena, ‘Wakamik, nêem ya bulubiņ.’ Dô! Yahalêem ek yandum ku êņ. ²⁸ Wakamik, nuņgwik anêem lôkmaņgiņ thô!”

Êņ ma kaêk te dalam anêņ malak leņ nena, “Bôk yahik yenaņ lôkmaņgiņ thô yôv. Ma tem yandum esak loņbô.”

* 12:23: Jon 13:31-32; 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25: Mat 16:25

* 12:27: Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

²⁹ Avômalô nômbêḅḅ atū imiḅ loḅ êḅ elarḅ abô êḅ ba enarḅ, “Kakalu!” Ma doho enarḅ, “Aḅela te hanarḅ abô hadêḅ yani!”

³⁰ Ma Yisu hanarḅ nena, “Kaêk êḅ halêm ek nêḅ môlô sa. Yani miḅ halam ek nêḅ ya sa ami ma mi. ³¹ Ku nenarḅ avômalô pik bêḅ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêḅ anyô bêḅ kambom atū ni. ³² *Ma tem nêḅnêḅ ya liḅ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêḅ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêḅ nêlêm êndêḅ ya.” ³³ *Yisu hanarḅ abô êḅ ek injik loḅḅndê atū ba tem nijik yani vônô esak alovalarḅarḅiḅ thô.

³⁴ *Ma avômalô nômbêḅḅ atū enarḅ, “Abô balabuḅ hanarḅ nena Mesia atū tem êḅmô êtôm wak nômbêḅḅ intū sapêḅ ba yêlô ayala abô êḅ. Ma honarḅ nena nêsoḅkwêḅ o Anyô Anêḅ Nakaduḅ esak a. Anyô Anêḅ Nakaduḅ êḅ ma opalê?”

³⁵ *Ma Yisu hanarḅ, “Sawa bidorḅ iyom ma deda tem êḅmô imbiḅ môlô. Ba ôpatu haveḅ momarḅiniḅ ma hathôḅ nena tem ni êsê. Aêḅ ba intū môlô nombeḅ yapirḅ êḅḅa tem momarḅiniḅ êyô môlô vôn! ³⁶ *Deda hamô havirḅ môlô denarḅ. Aêḅ ba nônêḅmimbiḅ yani ek môlô tem numbitak deda anêḅ avômalô.” Yisu hanarḅ abô êḅ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêḅ anôḅ miḅ êvhavirḅ Yisu ami

³⁷ Yisu bôk hadum lavôḅḅiḅ lomalomā hêk avômalô maleḅiḅ. Ma doḅtom miḅ êvhavirḅ yani ami ³⁸ ek plopet Aisaia anêḅ abô injik anôḅ nena, “Anyô Bêḅ, opalê lêk hêvhavirḅ alalôaniḅ abô?

Ma opalê lêk hayê anêḅ lôklokwarḅ atū ba bôk huik thô? Mi anôḅ.” *Aisaia 53:1*

---

* 12:32: Jon 3:14   * 12:33: Jon 18:32   * 12:34: Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14
* 12:35: Jon 8:12   * 12:36: Ep 5:8

³⁹ Avômalô iniņ lôklokwaņ mi ek nêmbiņ ba intu plopêt Aisaia bôk hanaņ hêk Wapômbêņ anêņ kapya aêntêk,

⁴⁰ “Yani habi thêlô maleņiņ siņ

ma hik thêlôniņ auk siņ

ek miņ nêgê esak maleņiņ

lôk neyala ênjêk iniņ auk

ba nêmbô nêlêm êndêņ ya ek yandum thêlô mavi ami.”

Aisaia 6:10

⁴¹ *Aisaia bôk hayê Yisu anêņ lôkmaņiņ. Aêņ ba yani hanaņ abô êņ hathak Yisu.

⁴² *Ma avômalô Israêl iniņ nê bêņbêņ doho êvhaviņ Yisu ma doņtom miņ enaņ iniņ êvhaviņ bêņ ami. Thêlô êkô ek Palisi nênem i vê ⁴³ *ba intu leņiņhaviņ avômalô pik iniņ leņiņmavi bêņ anôņ hamôņ ek Wapômbêņ anêņ lamavi. ⁴⁴ Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviņ ya ma hêvhaviņ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviņ. Miņ hêvhaviņ ya iyom ami. ⁴⁵ *Ôpatu ba hayê ya, êņ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ⁴⁶ Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviņ ya ma tem miņ nêmbô momaņiniņ esak loņbô ami.

⁴⁷ * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiņ. Ma miņ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêņ ba opalêla takatu ba elañô yenaņ abô ba miņ esopa ami ma tem miņ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk ba yahanaņ êņ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêņ pik lo leņ anêņ daņ ba opalê atu ba hadô ya ba miņ halañô yenaņ abô ami, êņ ma tem yani indum abô. ⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êņ ba yahanaņ. Miņ yada yahanaņ yenaņ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô

---

* 12:41: Ais 6:1   * 12:42: Jon 9:22   * 12:43: Jon 5:44   * 12:45: Jon 14:9
* 12:47: Jon 3:17

êḅ iyom. ⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêḅ abô tem nêḅ lôkmala atu ba nêḅmô êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ. Aêḅ ba yahanay abô takatu ba Wakamik hêḅ hadêḅ ya iyom.”

13

Yisu hathik ḅê ku veḅḅkapô

¹ Avômalô Isael iniḅ waklavôḅ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêḅ waklavôḅ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviniḅ anêḅ avômalô takatu ba êḅmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêḅ lahaviniḅ anêḅ anôḅ thô êḅndêḅ thêlô.

²* Yaḅḅḅḅ ma thêlô eyayḅ nôḅm êḅmô. Ma Sadaḅ bôk halôk Judas la yôḅ ek enayḅ Yisu bêḅ. Judas êḅ ma Saimon Iskaliot nakaduḅ. ³* Ma Yisu hayala nena Wapômbêḅ hatak nôḅmkama sapêḅ halôk yanida baḅ. Lôk hayala nena yanida halêḅ anêḅ Wapômbêḅ ba tem êḅbôni êḅndêḅ Wapômbêḅ esak loḅbô. ⁴ Êḅ ma hatak nôḅm hamô. Ma habi anêḅ kwêḅ thô hatôm anyô athêḅ mi ma hawa sôḅ te ba havuvi hayô haveḅ lamalim. ⁵ Ma haḅḅasô ḅayḅ halôk belev te ba hathik anêḅ ḅê ku veḅḅḅḅ kapô. Ma haya vê hathak sôḅ atu ba havak hawê haveḅ lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniḅ yôḅ ma hadum ek isik Saimon Pita anêḅ. Ma Pita hanaḅ, “Anyô Bêḅ, hudum ek usik yaveḅḅkapô e?”

⁷ Ma hanaḅ, “Hôthôḅ nôḅm atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanaḅ, “Dô! Miḅ usik yaveḅḅkapô ami. Mi anôḅ.”

Ma hanaḅ viyayḅ, “Miḅ yahathik o ami ma tem miḅ umbitak yenaḅ avômalô te ami.”

* 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27 * 13:3: Jon 3:35; 16:28

⁹ Ma Saimon Pita hanarj, “Anyô Bêj, êj ma usik yabahrenj lôk yalenkadôk imbiñ ma miñ usik yaveñkapô iyom ami.”

¹⁰ *Ma yani hanarj hadêj ôpêj nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miñ isik i esak lojbo ami. Isik va iyom ek malê nena liñkupik ma mabuñ. Ma môlô ma mabuñ. Ma doñtom miñ sapêj mabuñ ami.” ¹¹ Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enarj yani bêj. Ba intu hanarj, “Miñ sapêj mabuñ ami.”

¹² Yani havôkwiñ thêlô veñj yôv ma hik anêj kwêv hathak lojbo ma halôk hamô. Ma hanarj hik thêlô liñ, “Môlô oyala nôm atu ba lêk yahadum anêj ôdôj e? ¹³ Ya môlônim Kêdôjwaga lôk môlônim Anyô Bêj ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôjwaga’ lôk ‘Anyô Bêj’.

¹⁴ *Ôñgô! Ya ma môlônim Anyô Bêj lôk Kêdôjwaga ma doñtom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêj mi. Aêj ba môlô sapêj nusik môlônim avômalô vi veñj aêj iyom. ¹⁵ *Yahik ku êj thô hadêj môlô ek nosopa yaveñgwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêj môlô. ¹⁶ *Yanarj avanôj biñ êndêj môlô. Anyô ku ma miñ bêj ek anêj anyô bêj ami. Ma anyô atu ba hi ma miñ bêj ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk môlô oyala auk takêj. Ba udum aêj ma tem Wapômbêj lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anêj kambom

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma miñ yahanarj abô êj hathak môlô sapêj ami. Yahayala môlô ñê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doñtom abô atu ba hêk Wapômbêj anêj kapyra tem injik anôj aêntêk,

---

* 13:10: Jon 6:64,70-71; 15:3   * 13:14: Mat 20:28; Luk 22:27   * 13:15:
Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21   * 13:16: Mat 10:24

‘Ôpatu ba hayaņ nôm haviņ ya ma tem nêm vaņgwam liņ
ek embak ya esak.’ *Kapya Yey 41:9*

¹⁹*“Nôm êņ habitak ami denaņ ma lêk yahaņa hadêņ
môlô yôv ek waklavôņ atu ba nôm êņ habitak ma môlô tem
nônêmbiņ ya nena Yada Yahamô. ²⁰*Yanaņ avanôņ biņ
êndêņ môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv
hathôk thô, yani hawa ya thô haviņ. Ma ôpatu ba hawa
ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviņ.”

²¹Yisu hanaņ yôv ma lamalaiņ kambom. Ma hanaņ bêņ
nena, “Yanaņ avanôņ biņ êndêņ môlô. Môlô te tem enaņ
ya bêņ!”

²²Ma ŋê ku êthôņ nena thêlô alisê intu tem indum nôm
êņ ba ititiņ i mayaliv. ²³Ŋê ku ali atu ba Yisu hathak
lahaviņ bêņ anôņ hamô habobo yani. ²⁴Ma Saimon Pita
hik thô hathak wakadôk nena, “Onaņ injik yani liņ nena
yani hanaņ hathak opalê.”

²⁵Êņ ma ôpêņ hanaņ thikuthik nena, “Anyô Bêņ, honaņ
hathak opalê?”

²⁶Ma Yisu hanaņ, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba
yahêv hadêņ môlô te. Êņ ma ôpêņ.” Ma hatak polom
selerē êņ halôk thôk ma hêv hadêņ Judas, Saimon Iskaliot
nakaduņ. ²⁷*Judas hawa polom êņ ma Sadaņ halôk yani
kapô.

Ma Yisu hanaņ hadêņ yani, “Nu undum anêm ku
ketheņ.” ²⁸Ŋê takatu ba eyaņ nôm haviņ Yisu elañô ma
doņtom êthôņ anêņ abô atu ba hanaņ hathak Judas anêņ
ôdôņ paliņ. ²⁹Judas ma anyô hayabiņ valuselerē. Aêņ ba
doho esonē nena Yisu hanaņ ek ni nêm nômkama vuli ek
nêgê waklavôņ Hale ba Hi mena ni nêm nômkama êndêņ

---

* 13:19: Jon 14:29; 16:4   * 13:20: Mat 10:40   * 13:27: Jon 13:2

ņê siv la. ³⁰ Judas hawa polom êņ yôv ma hatak thêlô ba hi. Ma lêk bôlôvôn.

Yisu hêv abô balabuņ lukmuk

³¹* Judas hi yôv ma Yisu hanaņ, “Dokte ma avômalô tem nêgê ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ lôkmaņgiņ thô. Ma lôkmaņgiņ êņ tem injik Wapômbêņ anêņ lôkmaņgiņ anôņ thô. ³²* Ma kasana Wapômbêņ tem injik ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ lôkmaņgiņ thô aêņ iyom.

³³* “Yenaņ avômena, tem yamô vauna imbiņ môlô. Ma môlô tem nômbôlêm ya. Ma doņtom môlô miņ ôtôm unu loņ atu ba tem yana ami. Bôk yahanaņ abô êņ hadêņ avômalô Isael ma lêk yahanaņ abô bô êņ hathak loņbô.

³⁴* “Ma yahêv balabuņ lukmuk te hadêņ môlô nena lemimimbiņ am êtôm atu ba lêk yaleņhaviņ môlô. ³⁵ Môlô lemimhaviņ am aêņ ma tem avômalô sapêņ nêgê môlô nena yenaņ avômalô takatu ba esopa ya.”

Yisu hanaņ nena Pita tem enaņ nena hathônġ yani paliņ
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita hanaņ hik Yisu liņ, “Anyô Bêņ, nu êsê?”

Ma Yisu hanaņ, “Loņ atu ba tem yana ma miņ hatôm osopa ya ami. Ma doņtom wak te am ka tem osopa ya.”

³⁷ Ma Pita hanaņ, “Anyô Bêņ, aisê ba miņ hatôm yasopa o êndêņ yaô ami? Tem yatak yenaņ lôkmala ek yanêm o sa!”

³⁸ Ma Yisu hanaņ, “Avanônġ e? Lemhaviņ otak anêm lôkmala ek nêm ya sa e? Yanaņ avanônġ biņ êndêņ o nena tale miņ halaņ ami denaņ ma tem onaņ êtôm bôlônġ lô nena hôthônġ ya paliņ.”

---

* 13:31: Jon 12:23 * 13:32: Jon 17:5 * 13:33: Jon 7:33-34 * 13:34:
Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

14

Yisu da ma loṅôndê

¹ “Môlô miṅ kapôlômim malaiṅ ami. Nônênimbiṅ Wapômbêṅ lôk nônênimbiṅ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêṅ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loṅ. Abô êṅ ma abôyaṅ, ma tem miṅ yanaṅ aêṅ ami. ³ *Yaha ek yapôpêk môlônim loṅ. Êṅ ma tem yandealetm ek yanja môlô ek nômô loṅ êṅ imbiṅ ya. ⁴ Ma bôk oyala loṅôndê atu ba hi loṅ atu ba tem yana.”

⁵ Tomas hanaṅ, “Anyô Bêṅ, yêlô athônṅ loṅ atu ba tem nu paliṅ ma tem nayala loṅôndê êṅ aisê?”

⁶ *Ma Yisu hanaṅ, “Yada intu loṅôndê lôk abô avanônṅ ma lôkmala. Ma anyô te miṅ hatôm esak loṅôndê yaṅ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. ⁷ *Môlô oyala ya katô, êṅ ma tem noyala Wakamik aêṅ iyom. Avanônṅ! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

⁸ Ma Pilip hanaṅ hadêṅ Yisu, “Anyô Bêṅ, nuṅgwik Lemambô thô êndêṅ yêlô. Êṅ ma hatôm.”

⁹ *Ma hanaṅ viyaṅ, “Pilip, bôk yahamô haviṅ môlô sawa daim ma miṅ hoyala ya ami denaṅ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honaṅ nena yaṅgik Wakamik thô eka? ¹⁰ *Ma miṅ hôêvhaviṅ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanāṅ hadêṅ môlô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêṅ ku. Miṅ yada yahanāṅ hathak yenaṅ auk ami. ¹¹ *Nônênimbiṅ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môlô ôdô nônênimbiṅ abô êntêk, êṅ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêṅ môlô sa

---

* 14:3: Jon 12:26   * 14:6: Jon 11:25; Lom 5:1-2   * 14:7: Jon 8:19
 * 14:9: Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3   * 14:10: Jon 12:49   * 14:11: Jon 10:38

ek nônêmbin! ¹²*Yanañ avanônj binj êndênj môlô. Anyô hêvhaviñ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aênj ba ôpatu ba hêvhaviñ tem indum ku mavi lomaloma êmônj ek ku takatu ba yahadum. ¹³*Nôm takatu ba môlô onañ hathak yenañ athênj ek yandum ma tem yandum ek Nakaduñ injik Lambô anênj lôkmañgij thô. ¹⁴Ma nôm takatu ba môlô onañ hik liñ hathak yenañ athênj ma tem yandum.”

Lovak Matheñ tem êlêm

¹⁵*“Môlô lemimhaviñ ya, êñ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. ¹⁶*Ma tem yanañ injik Wakamik liñ ek nêm anyô yañ ek embatho môlô loñ. ¹⁷*Ma anyô êñ tem êmô imbinj môlô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Ôpênj ma Lovak Matheñ ba hathak hik Wapômbênj thô. Ma tem êmô imbinj môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani. Ma doñtom avômalô pik miñ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miñ neja ami. ¹⁸Tem yandéalêm esak loñbô ba miñ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹Dokte ma avômalô pik tem nêsônj ya paliñ. Ma doñtom môlô tem ôñgô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nômô lôkmala imbinj. ²⁰*Wak êñ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. ²¹Ma ôpatu ba halañô yenañ abô balabuñ ba hasopa, ôpênj lahaviñ ya. Ma ôpatu ba lahaviñ ya ma Wakamik tem laimbinj yani. Ma aênj iyom tem yalerjimbij yani ma tem yañgik ya thô êndênj yani.”

²²Êñ ma Judas yañ, miñ Iskaliot ami, yani hanañ, “Anyô Bêñ, aisê ba lemhaviñ nuñgwik oda thô êndênj yêlô ma avômalô pik mi?”

---

* 14:12: Mak 16:19-20   * 14:13: Mat 7:7; Jon 15:16   * 14:15: Jon 15:10;
 1Jon 5:3   * 14:16: Jon 14:26; 15:26; 16:7   * 14:17: Jon 16:13   * 14:20:
 Jon 17:21-23

²³ Ma Yisu hanaŋ, “Ôpatu ba lahavij ya tem esopa yenaŋ abô. Ma Wakamik tem laimbiŋ ôpêŋ, ma tem yai ana namô imbiŋ yani. ²⁴* Ma ôpatu ba miŋ lahavij ya ami tem miŋ esopa yenaŋ abô ami. Abô êntêk ba môlô olaŋô ma miŋ yenaŋ abô ami. Mi. Abô takêŋ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ abô.

²⁵ “Yahamô denaŋ ma yahanaŋ abô takêŋ hadêŋ môlô. ²⁶ Ma Wakamik tem nêm anyô te ba êlêm esak yenaŋ athêŋ ek embatho môlô loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ ba tem êndôŋ môlô esak nôm takêŋ sapêŋ. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanaŋ. ²⁷ Yenaŋ labali yahêv lôk yahadô hamô havij môlô. Êŋ ma yada yenaŋ. Miŋ avômalô pik hatôm nênenêm êndêŋ môlô ami. Lemim êndôk biŋ ma miŋ nôkô ami.

²⁸* “Ma lêk olaŋô abô êntêk ba yahanaŋ hadêŋ môlô, ‘Yaha. Ma tem yandealêm esak loŋbô.’ Êŋ ma môlô lemimimaliŋ. Wakamik ma bêŋ ek ya. Ma môlô lemimimbiŋ ya, ma tem môlô lemimmavi ek yaha hadêŋ Wakamik. ²⁹* Nôm êŋ miŋ habitak ami denaŋ ma lêk yahanaŋ hadêŋ môlô ek wak êŋ hayô ma môlô nônenêmbiŋ. ³⁰ Dokte ma pik êntêk anêŋ anyô bêŋ tem êlêm ba intu miŋ hatôm yanaŋ abô pôk bêŋ anôŋ ami. Ma miŋ hatôm indum nômla esak ya ami. ³¹ Ma doŋtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yalenhaviŋ Wakamik ba yahasopa nôm takatu ba yani hanaŋ hadêŋ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwaŋ ta anôŋ

---

* 14:24: Jon 7:16   * 14:28: Jon 20:17   * 14:29: Jon 13:19

¹ Yisu hanañ, “Ya ma yak lokwañ ta anôñ. Ma Wakamik ma ku kapô anêñ alañ. ² *Yenañ thañañ sapêñ atu ba miñ hik anôñ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thañañ sapêñ atu ba hik anôñ ma hêv katôñ vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahanañ hadum ba môlô ubitak mabuñ. ⁴ Môlô odahaliñ ya êñ ma tem yandahaliñ môlô. Yak thañañ da miñ hatôm injik anêñ anôñ ami. Thañañ hadahaliñ yak lokwañ ta ek injik limamôk. Aêñ ba môlô miñ odahaliñ ya ami, êñ ma tem miñ uñgwik anôñ ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwañ ta. Ma môlô ma thañañ. Ôpatu ba hadahaliñ ya ma yahadahaliñ yani ba intu hik limamôk. Ma miñ yahêv môlô sa ami, ma môlô miñ hatôm nundum nômlate ami. ⁶ *Ma anyô te miñ hadahaliñ ya ami ma hatôm thañañ atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷ Ma môlô odahaliñ ya ba yenañ abô hêk môlô kapô ba onañ hik ya liñ hathak malêla takatu ba môlô lemimhaviñ, êñ ma tem noja. ⁸ *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôñ limamôk intu tem nêgê i nena yenañ. Êñ ma uik Wakamik anêñ lôkmañgiñ thô.

⁹ “Yaleñhaviñ môlô hatôm atu ba Wakamik lahaviñ ya. Nômô yenañ yaleñhaviñ êñ kapô. ¹⁰ *Môlô osopa yenañ abô ma tem môlô nômô yenañ yaleñhaviñ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêñ abô ba yahamô yani anêñ lahaviñ kapô. ¹¹ Yahanañ abô takêntêk ek yenañ yaleñmavi êmô imbiñ môlô lôk êmô môlô kapôlômim siñ. ¹² *Yanañ abô balabuñ te êndêñ môlô nena môlô tomtom lemimimbiñ am êtôm atu ba bôk yaleñhaviñ môlô yôv. ¹³ *Ma anyô te hatak anêñ lôkmala ek hêv anêñ anyô môlô bulubiñ, êñ ma lahaviñ êñ hamôñ ek leññhaviñ vi.

---

* 15:2: Mat 3:10   * 15:6: Mat 7:19; 13:42   * 15:8: Mat 5:16   * 15:10:
Jon 14:15; 1Jon 2:5   * 15:12: Jon 13:34   * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16

¹⁴ *Môlô udum aêṅ êṅ ma môlô ma yenaṅ anyô môlô.
¹⁵ Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miṅ hayala anyô bêṅ anêṅ auk ami. Ma doṅtom lêk yahik auk nômbêṅ atu ba Wakamik bôk hêv hadêṅ ya thô hadêṅ môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miṅ ṅê ku hathak loṅbô ami. ¹⁶ Môlô miṅ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabahaṅ hayô hêk môlô ba hathak yenaṅ athêṅ nonaṅ injik Wakamik liṅ esak unim lemimhaviṅ ma tem yanêm lemimhaviṅ takêṅ êndêṅ môlô ek unu uṅgwik anôṅ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. ¹⁷ *Yenaṅ abô balabuṅ ma môlô lemimimbiṅ am.”

ṅê pik tem nêpôlik esak ṅê ku

¹⁸ Yisu hanaṅ, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êṅ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêṅ iyom. ¹⁹ *Môlô ma pik anêṅ ma tem avômalô pik leṅṅimbiṅ môlô êtôm atu ba leṅṅ haviṅ thêlôda iniṅ avômalô. Ma doṅtom môlô ma miṅ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêṅ ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰ *Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaṅ hadêṅ môlô katô. ‘Anyô ku miṅ bêṅ ek anêṅ anyô bêṅ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovaṅ hadêṅ ya ba intu tem nindum aêṅ iyom êndêṅ môlô. Ma aêṅ iyom doho bôk elarṅô yenaṅ abô ba intu tem nedarṅô môlônim abô imbiṅ. ²¹ Môlô ma yenaṅ avômalô. Ma avômalô pik êthôṅ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliṅ. Ba intu tem nênenêm vovaṅ êndêṅ môlô. ²² Ma miṅ yahalêm ba yahêv abô hadêṅ avômalô takêṅ ami, êṅ ma tem miṅ neja vuli esak iniṅ kambom ami. Ma doṅtom lêk miṅ hatôm nenaṅ abô te ami. ²³ *Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêṅ iyom.

* 15:14: Mat 12:50   * 15:17: Jon 13:34   * 15:19: Jon 17:14   * 15:20:

Jon 13:16   * 15:23: Luk 10:16

²⁴ Ma ya miŋ yahamô thêlô malêvôŋ ba yahadum ku atu ba miŋ bôk anyô te hadum ami êŋ ma thêlôniŋ kambom mi. Ma doŋtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. ²⁵* Aêŋ ba thêlôda iniŋ abô balabuŋ bute hik anôŋ aêntêk, ‘Thêlô êdô ya oyaŋ.’ *Kapya Yeŋ 35:19; 69:4*

²⁶* “Tem yanêm anyô te êlêm anêŋ Wakamik ek embatho môle loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ atu ba Wakamik tem nêm ek injik Wapômbêŋ thô. Ma tem enaŋ yenaŋ abô bêŋ. ²⁷ Ma yenaŋ ku anêŋ môŋ ma môle sapêŋ bôk ômô haviŋ ya aleba lêk. Êŋ ma môle nonaŋ yenaŋ abô bêŋ imbiŋ.

16

¹ “Yahanaŋ abô takêŋ ek môle miŋ notak unim ôêvhaviŋ ami. ²⁻³* Êthôŋ yai lôk Wakamik paliŋ ba intu tem nênem môle vê lôk nijik môle vônô ba nesôŋ nena êŋ ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. ⁴ Lêk yahanaŋ abô takêŋ yôv hadêŋ môle ek waklavôŋ nôm takêŋ habitak, êŋ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaŋ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviŋ môle ba intu miŋ yahanaŋ abô êŋ hadêŋ môle ami.

⁵⁻⁶ “Ma doŋtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanaŋ abô takêntêk hadêŋ môle ba intu hadum môle lemimmalaiŋ kambom ba miŋ onaŋ hik ya liŋ nena ‘tem nu êsê’ ami e? ⁷* Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môle nena yaha ek Wakamik ek nêm môle sa. Yaha ami êŋ ma Lovak Matheŋ, ôpatu ba embatho môle loŋ tem miŋ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndêŋ môle. ⁸ Yani tem êlêm ek enaŋ avômâlô pik iniŋ kambom lokwanlô bêŋ aêntêk: iniŋ kambom atu idum bêŋ lôk

---

* 15:25: Jon 13:16   * 15:26: Jon 14:26   * 16:2-3: Mat 24:9; Luk 6:22;
Jon 9:22; 15:21   * 16:7: Jon 14:16

auk atu elela auk thêthôn ma iniṅ auk lôkbaṅ hathak waklavôn idum abô. ⁹ Ku môn ma tem enaṅ avômalô iniṅ kambom atu ba miṅ êvhaviṅ ya ami bêṅ. ¹⁰ Ma ku yaṅ ma avômalô pik esoṅ nena ya miṅ anyô thêthôn ami. Ma doṅtom yaha ek Wakamik ba tem miṅ môlô nôṅgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthôn. Aêṅ ba tem êlêm ek injik auk thêthôn êṅ thô.* ¹¹ *Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môn atu ba hayabiṅ pik êntêk ba esoṅ nena tem miṅ nindum abô ami. Ma doṅtom ôpêṅ bôk hamô loṅ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiṅ. Aêṅ ba Lovak Matheṅ tem injik auk êṅ thô êndêṅ i imbiṅ.

¹² * “Yaleṅhaviṅ yanêm abô bêṅ anôn imbiṅ êndêṅ môlô ma môlô miṅ hatôm nobaloṅ ami. ¹³ Ma doṅtom Lovak Matheṅ ôpatu ba hik Wapômbêṅ thô tem êlêm ek eyabiṅ môlônim auk ek noyala Wapômbêṅ lôk enaṅ abô esak nôm takatu ba tem imbitak embeṅ yam. Yani tem enaṅ abô atu ba halanô iyom ma tem miṅ enaṅ abô êtôm yanida anêṅ auk ami. ¹⁴ Yani tem enja yenaṅ auk ba enaṅ bêṅ êndêṅ môlô ma tem injik yenaṅ lôkmaṅgiṅ thô êndêṅ môlô imbiṅ. ¹⁵ Wakamik anêṅ auk ma hatôm yenaṅ. Ba intu yahananṅ nena Lovak Matheṅ tem enja yenaṅ auk ba injik thô êndêṅ môlô.”

Leṅmalaiṅ tem imbitak leṅmavi anôn

¹⁶ *Yisu hanaṅ, “Dokte ma tem môlô nôsôn ya paliṅ. Ma vêm ka tem ôṅgô ya esak loṅbô.”

¹⁷ Ma ṅê ku doho enaṅ hadêṅ thêlôda, “Aisê ka yani hanaṅ nena dokte ma tem alalô nasôn yani paliṅ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loṅbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôn abô takêṅ paliṅ.”

* 16:10: Abô êṅ anêṅ ôdôn ma miṅ hêk yaiṅ ami.

* 16:11: Jon 12:31

* 16:12: 1Ko 3:1-2 * 16:16: Jon 14:19

¹⁸ Ma thêlô enaḡ lôbôlônḡ, “ ‘Dokte’ anêḡ ôdônḡ aisê? Alalô athônḡ abô êḡ paliḡ.”

¹⁹ Yisu hayala nena idum ek nenaḡ injik yani liḡ esak abô êḡ. Aêḡ ba hanaḡ, “Yahanaḡ ‘Dokte ma tem nôsônḡ ya paliḡ. Ma vêm ka tem ôḡḡô ya esak loḡbô.’ Ba intu môlô onaḡ hik môlôda liḡ hathak abô atu ba yahanaḡ anêḡ ôdônḡ e? ²⁰ Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Avômalô pik tem leḡiḡmavi. Ma doḡtom môlô tem nodanḡ asêḡ malêḡ. Môlô tem kapôlômim malaiḡ. Ma doḡtom môlô lemimmalaiḡ êḡ tem imbitak lemimmavi anônḡ. ²¹ Avi anêḡ waklavônḡ embathu hayô êḡ ma hawa vovaḡ ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miḡ lahabi vovaḡ êḡ hathak loḡbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anônḡ. ²² Ma môlô aêḡ iyom. Lêk môlô kapôlômim malaiḡ. Ma doḡtom tem yanḡê môlô esak loḡbô ba intu tem lemim mavi. Ma miḡ hatôm anyô la nêm lemim mavi êḡ vê êḡjêk môlô ami. ²³ *Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Tem yana ba nôm takatu ba môlô onaḡ hik Wakamik liḡ hathak yenaḡ athêḡ ma tem yani nêm êndêḡ môlô. Ma môlô tem miḡ nonaḡ injik ya liḡ esak nômlate ami. ²⁴ Ya ma Nakaduḡ ba intu nonaḡ injik yani liḡ esak yenaḡ athêḡ ek noja lemimmavi bêḡ anônḡ êmô môlô kapôlômim siḡ. Sêbôk aleba lêk ma miḡ môlô onaḡ hik yani liḡ hathak nômlate hathak yenaḡ athêḡ ami.”

²⁵ Yisu hanaḡ, “Bôk yahavuḡ abô ba yahanaḡ abô sapêḡ hatôm abô loḡ kapô hadêḡ môlô. Ma wak te am ka tem yanaḡ abô avanônḡ êndêḡ môlô esak Wakamik ba tem yanaḡ bêḡ. ²⁶ Wak êḡ ma môlôda tem nodam yenaḡ athêḡ ba nonaḡ injik Wakamik liḡ. Ma miḡ yada yanja môlônim abô ba yanaḡ injik yani liḡ ami. ²⁷ *Avanônḡ! Môlô lemimhaviḡ ya lôk ôêvhaviḡ nena yahalêm anêḡ

* 16:23: Mat 7:7 * 16:27: Jon 14:21,23

Wapômbêñ. Aêñ ba intu Wakamik da lahaviñ môle ba môle da tem nonañ injik yani liñ esak unim lemimhaviñ. ²⁸ Yahatak Wakamik ba yahalêm pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹ Êñ ma Yisu anêñ ñê ku enañ, “Lêk honañ abô êñ bêñ ma miñ huvuñ ami. ³⁰ Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêñ. Miñ yêlô anañ hik o liñ ami denañ ma hoyala yêlôaniñ abô ba honañ bêñ. Ba intu yêlô êvhaviñ nena hôle anêñ Wapômbêñ.”

³¹ Yisu hanañ, “Lêk môle ôêvhaviñ e? ³² *Odanô! Avômalô tem nidupuniñ môle tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loñ. Ma môle tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma doñtom Wakamik hamô haviñ ya. Aêñ ba tem miñ yamô daluk ami. Wak te am ka nôm êñ tem imbitak. Ma wak êñ lêk habitak yôv.

³³ *“Lêk yahanañ abô takêñ ek môle nodahaliñ ya ba nômô yaô. Môle tem nôpôm malaiñ êmô pik êntêk. Ma doñtom numiñ lôklokwañ! Ya bôk yahamô pik êntêk anêñ lôklokwañ lu yôv.”

17

Yisu hateñ mek ek yanida

¹⁻² Yisu hanañ abô takêñ yôv ma hêv ma hathak leñ ma hateñ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabiñ avômalô takatu ba bôk hôêv hadêñ ya ek yanêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i. Ba nuñgwik Nalum anêñ lôkmanñiñ thô ek yangik anêm lôkmanñiñ thô aêñ iyom. ³ *Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Neyala nena O ma Wapômbêñ avanôñ biñ

* 16:32: Mat 26:31,56   * 16:33: Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4   * 17:3: 1Jon 5:20

doɽtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêj hôêv ba halêm. ⁴⁻⁵ *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmaɽgiɽ thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêj ya aleba lêk anêj daɽ. Ma nê mavi lôk athêj bêj êndêj ya esak loɽbô êtôm sêbôk atu ba pik miɽ habitak ami denaɽ ma yahawa athêj bêj êj haviɽ o ba yahamô mavi anôj.

Yisu hatej mek ek jê ku laumiɽ ba lahavuju

⁶ “Bôk yahik o thô hadêj avômalô pik takatu ba hôêv hadêj ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêm avômalô ba hôêv hadêj ya ba lêk esopa anêm abô. ⁷⁻⁸ Yahêv abô sapêj atu ba hôêv hadêj ya hadêj i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviɽ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêj ba lêk eyala nena nô m takatu ba hôêv hadêj ya ma halêm anêj o iyom. ⁹ Yahatej ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêj ya yôv. Thêlô ma anêm avômalô ba intu yahatej mek ek i. Ma miɽ yahatej mek ek avômalô pik ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba yenaɽ êj ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êj ma yenaɽ. Ma thêlô êj intu ik yenaɽ lôkmaɽgiɽ thô. ¹¹ Tem yatak pik ba yana ma tem miɽ yamô pik esak loɽbô ami. Ma thêlô tem nê môt pik. Wakamik, o ma mathêj! Ba oyabiɽ i esak anêm athêj atu ba bôk hôêv hadêj ya ek thêlô kapôlôɽiɽ doɽtom êtôm alai kapôlôɽiɽ doɽtom. ¹² *Bôk yahamô haviɽ thêlô ba yahayabiɽ i hathak athêj atu ba hôêv hadêj ya. Ma kambom te miɽ habuliɽ i ami lôk thêlô te miɽ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni loɽ atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapya tem injik anôj.

¹³ “Ma doɽtom yahamô pik denaɽ ba yahanaj abô êj ek yenaɽ yalenmavi bêj anôj êmô thêlô kapôlôɽiɽ siɽ ek malê nena tem yasôk. ¹⁴ Bôk yahêv anêm abô yôv hadêj i. Ma ya miɽ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêj iyom. Ba

* 17:4-5: Jon 1:1-2; 4:34 * 17:12: Jon 6:39; 13:18

intu avômalô êpôlik hathak i. ¹⁵ *Wakamik yahanarj hik o liņ nena umiņ anyô kambom loņ siņ ek thêlô ma miņ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. ¹⁶ Ya miņ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêņ iyom. ¹⁷ Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlôņiņ ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku matheņ. Anêm abô êņ ma avanôņ. ¹⁸ *Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. ¹⁹ Ma yahêv yada hadêņ o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku matheņ anôņ.

Yisu hateņ mek ek avômalô êvhaviņ sapêņ

²⁰ “Miņ yahateņ mek hathak ñê ku takêņ iyom ami. Mi. Yahateņ mek hathak avômalô takatu ba tem nedaņô ñê ku takêņ iniņ abô ba nênemimbiņ ya ²¹ ek thêlô sapêņ nêmo kapôlôņiņ doņtom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmo alai kapô imbiņ ek avômalô pik nênemimbiņ nena hôêv ya ba yahalêm. ²² *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmaņgiņ ba lêk yahik lôkmaņgiņ êņ thô hadêņ thêlô ek thêlô kapôlôņiņ doņtom êtôm alai kapôlôņiņ doņtom. ²³ Yahamô thêlô kapôlôņiņ ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlôņiņ doņtom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhaviņ thêlô hatôm atu ba lemhaviņ ya.

²⁴ “Wakamik, yaleņhaviņ avômalô takêntêk ba hôêv hadêņ ya nêmo imbiņ ya êmô loņ atu ba yahamô ek nêgê yenaņ lôkmaņgiņ. Pik miņ habitak ami denaņ ma lemhaviņ ya ba intu hôêv lôkmaņgiņ êņ hadêņ ya.

²⁵ “Wakamik, o ma thêthôņ. Avômalô pik êthôņ o paliņ ma doņtom ya ma yahayala o. Ma yenaņ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm. ²⁶ Bôk yahik o thô hadêņ thêlô. Ma tem miņ yatak ku êņ ami ek yada

* 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3   * 17:18: Jon 20:21   * 17:22: Ap 4:32

yamô thêlô kapôlônij ek leñijimbiñ avômalô vi êtôm atu ba lemhaviñ ya.”

18

Evaloj Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ Yisu hatej mek yôv ma lôk anêj nê ku ibup êyô ñañ Kidlon. Ñañ êj vi ma ku alokwañ oliv te hêk ba thêlô i loj êj.

² Loj êj ma thêlô ethak i lôbôlônj. Ba intu Judas, ôpatu ba tem ena j Yisu bêj, hayala loj êj. ³ Êj ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêjbêj êbôk da ma iniñ nê bêjbêj ba i loj êj. Thêlô ewa atum lam lôk atum abiñ kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴ Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiñ ma hana j, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵ Ma thêlô ena j, “Yisu anêj Nasalet.”

Ma yani hana j, “Ya êj êntêk.” Judas, ôpatu ba tem ena j Yisu bêj intu hamiñ haviñ nê êj. ⁶ Thêlô elañô Yisu hana j, “Ya êj êntêk.” Êj ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷ Ma yani hana j hik thêlô li j hathak lojbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô ena j, “Yisu anêj Nasalet.”

⁸ Ma hana j, “Lêk yahana j hadêj môlô yôv nena ya êj êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak nê êntêk ba ini.”

⁹ *Hana j aêj ek abô bôsêbôk tem injik anôj nena miñ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêj yani te ami.

¹⁰ Êj ma Saimon Pita hawa biñ vovak ma hale anyô bêj habôk da anêj anyô ku te limbuk vianôj vê. Anyô ku êj anêj athêj nena Maluku.

---

* 18:9: Jon 6:39

¹¹ *Ma Yisu hanañ hadêñ Pita, “Otak anêm birj êndôk anêñ kupik esak loñbô! Tem yandum ku malaiñ atu ba Wakamik hêv hadêñ ya.”

Ewa Yisu ba i hadêñ Anas

(Mat 26:57)

¹² Êñ ma Lom iniñ ñê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israël iniñ sôp bidonj evalonj Yisu ba ekak hathak yak. ¹³ Thêlôniniñ ku môn ma ewa yani ba i hadêñ Anas, yani ma Kaiapas anêñ yañmalô. Kaiapas ma anyô bêñ habôk da hadêñ sondabêñ êñ. ¹⁴ *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêñ Israël iniñ ñê bêñbêñ nena, “Mavi ek anyô te ijom ema ek nêv avômalô Israël bêñ anôñ sa.”

Pita hanañ “Yahathônj Yisu”

(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Saimon Pita lôk anyô ku yañ esopa Yisu ba i. Anyô ku êñ ma anyô bêñ habôk da anêñ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêñ abôlêk ba hi. ¹⁶ Ma Pita hamiñ badêñ viyaiñ. Ma anyô ku yañ atu ba anyô bêñ habôk da anêñ anyô môlô havôhi ma hanañ abô hadêñ avi atu ba hayabiñ badêñ abôlêk ba hawa Pita hayô badêñ kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabiñ unyak abôlêk hanañ hik Pita liñ, “E! O ma ôpatu anêñ anyô ku te e?”

Ma Pita hanañ, “Mi.”

¹⁸ Loñ lêk thilibuñ. Ma ñê ku lôk ñê êbôk da iniñ sôp bidonj ebanj atum ba ivuñu imiñ. Ma Pita hamiñ haviñ.

Anyô bêñ habôk da hanañ hik Yisu liñ

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)

¹⁹ Ma anyô bêñ habôk da hanañ hik Yisu liñ hathak anêñ ñê ku lôk abô takatu ba hanañ ba hadônj avômalô.

* 18:11: Mat 26:39   * 18:14: Jon 11:49-51

²⁰ Ma Yisu hanañ, “Yahathak yahamiñ piklêvônġ ba yahanañ abô hadêñ avômalô. Ma yahadônġ avômalô hamô unyak yeñ lôk unyak mathenġ ma loñ atu ba avômalô Israeġ ethak doñtom halôk. Ma miñ yahavuñ abô ami. ²¹ Ma aisê ka honañ hik ya liñ? Avômalô takatu ba elañô abô takatu ba yahanañ, thêlô eyala abô êñ katô. Ba intu onañ injik i liñ.”

²² Hanañ aêñ ma ñê êbôk da iniñ sôp bidonġ atu ba hamiñ habobo hapetav Yisu ba hanañ, “E! Honañ aêñ hadêñ anyô bêñ habôk da eka?”

²³ Ma Yisu hanañ, “Yahanañ abô kambom, êñ ma onañ abô êñ bêñ. Yahanañ abô avanônġ, ma aisê ka huik ya?”

²⁴ Êñ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêñ Kaiapas, anyô bêñ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denañ.

*Pita hanañ “Yahathônġ Yisu” bôlônġ yañ hathak loñbô
(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)*

²⁵ Saimon Pita havuñġ atum hamiñ ma enañ hik yani liñ, “O ma ôpêñ anêñ ñê ku te e?”

Ma Pita hanañ, “Mi.”

²⁶ Êñ ma anyô bêñ habôk da anêñ ñê ku te hanañ, “Yahayê humiñ alokwañ oliv kapô haviñ yani.” Anyô ku êñ ma ôpatu ba Pita hañgasiv limbuk vê anêñ thalaleñ te.

²⁷ *Ma Pita hanañ hathak loñbô, “Mi.” Kasana ma tale halañ.

*Ewa Yisu hi hadêñ Pailat
(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)*

²⁸ Ewa Yisu hêk Kaiapas anêñ unyak ba i anyô bêñ Lom atu anêñ unyak. Waklavônġ Hale ba Hi anêñ lôkbôk momañiniñ lêk hayô ba Israeġ iniñ ñê bêñbêñ leñiñhaviñ nêôm mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma ek nêgê waklavônġ êñ. Ba intu êdô nimbatak nêyô anyô loñ buyañ bêñ êñ anêñ

---

* 18:27: Jon 13:38

unyak. ²⁹ Ma Pailat hi viyaiņ ma hanaņ, “Ôpêņ hadum malê ba môle udum abô ek yani?”

³⁰ Ma enaņ, “Aisê! Yani miņ anyô kambom ami, êņ ma tem miņ yêlô naja yani êlêm êndêņ o ami!”

³¹ *Ma Pailat hanaņ, “Yôv! Môleđa noja yani ba nundum abô esak môleđa unim abô balabuņ.”

Ma enaņ, “Môle avômalô Lom unim abô balabuņ hanaņ nena yêlô avômalô Islael miņ hatôm naņgik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” ³² *Enaņ aêņ ek abô sêbôk atu ba Yisu hanaņ hathak loņôndê atu ba tem ema esak tem injik anôņ.

³³ Aêņ ba Pailat hi unyak kapô hathak loņbô ma halam Yisu halêm ma hanaņ hik yani liņ, “O ma avômalô Islael iniņ kiņ e?”

³⁴ Ma Yisu hanaņ, “Oda anêm auk ba honaņ abô êņ mena anyôla hanaņ hadêņ o e?”

³⁵ *Ma Pailat hanaņ, “Hosoņ nena ya anyô Islael e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk ñê bêņbêņ êbôk da ewa o ba êlêm hadêņ ya?”

³⁶ Ma Yisu hanaņ, “Loņ lôkliņyak atu ba yahayabiņ ma miņ anêņ pik êntêk ami. Yayabiņ loņ lôkliņyak pik êntêk ma yenaņ ñê ku tem nijik vovak ek miņ anyô te etak ya êndôk Islael iniņ ñê bêņbêņ baheriņ ami. Ba intu yenaņ loņ lôkliņyak ma miņ hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aêņ ba Pailat hanaņ, “O ma kiņ!”

Ma Yisu hanaņ “Intu êņ. Ya ma kiņ. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yaņgik abô avanôņ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôņ êņ intu halaņô yenaņ abô.”

³⁸ Ma Pailat hanaņ, “Abô avanôņ, êņ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiņ ba hi hadêņ avômalô Islael

* 18:31: Jon 19:6-7   * 18:32: Jon 3:14; 12:33   * 18:35: Jon 1:11

hathak loṅbô ma hanaṅ, “Lêk yahalaṅô abô ba ôpêntêk ma anêṅ kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa môleṅnim lemimhaviṅ nena sondabêṅ nômbêṅ intu anêṅ waklavôṅ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôṅ te ba hi hadêṅ môle. Aêṅ ba lemimhaviṅ yatak môle avômalô Israeḷ unim kiṅ êntêk e?”

⁴⁰ Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêṅ ḡê bêṅbêṅ anêṅ Lom takatu ba eyabiṅ avômalô Israeḷ.

19

Pailat hanaṅ ek nijik Yisu vônô
(Mat 27:26-31; Mak 15:15-20)

¹ Yôv ma Pailat hanaṅ ba evali Yisu. ² *Ma ḡê vovak ewa yak lôkmaṅṅiṅ atu ba epesaṅ hatôm kiṅ iniṅ kuluj ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiṅ anêṅ kwêv thalaleṅ daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêṅ yani ma enaṅ mathalaleṅ, “Waklêvôṅ mavi, avômalô Israeḷ iniṅ kiṅ!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaiṅ hathak loṅbô ma hanaṅ hadêṅ avômalô, “Odaṅô! Tem yanja yani ende yaiṅ ek yangik thô êndêṅ môle nena lêk yahalaṅô abô yôv ba ôpêntêk ma anêṅ kambom mi.” ⁵ Êṅ ma Yisu hale yaiṅ ma kuluj yak lôkmaṅṅiṅ hamô wakadôk ma kwêv thalaleṅ atu hamô liṅkupik. Ma Pailat hanaṅ, “Ôṅgô yani atu êntêk!”

⁶ Êṅ ma ḡê bêṅbêṅ êbôk da lôk iniṅ sôp bidoṅ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanaṅ, “Lêk yahalaṅô abô yôv ba ôpêntêk anêṅ kambom mi! Aêṅ ba môleḷda noja ba uṅgwik vônô esak a!”

---

* 19:2: Luk 23:11

⁷ Ma enañ viyañ, “Anyô êntêk hanañ nena yani ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Ma yêlôaniñ abô balabuñ te hanañ nena nañgik anyô anêñ aêñ vônô.”

⁸ Pailat halañô abô êñ ba liñhaka. ⁹*Ma hi unyak kapô ma hanañ hik Yisu liñ, “Hôlêm anêñ êsê?” Ma doñtom Yisu bônônñ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanañ, “Hôdô onañ yenañ abô viyañ e? Ondañô! Ya ma anyô lôk athêñ ba ya hatôm yanañ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holañô e?”

¹¹*Ma hanañ, “Wapômbêñ miñ hêv athêñ bêñ êñ hadêñ o ami êñ ma miñ hatôm undum nômlate êndêñ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêñ auk intu anêñ kambom ma bêñ anônñ ek anêm.”

¹²*Pailat halañô abô êñ ma habôlêm loñôndê ek etak Yisu ba ni. Ma doñtom Israeñ iniñ ñê bêñbêñ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miñ kiñ Lom iniñ anyô te ami! Ôpatu ba hanañ nena yani kiñ, êñ ma hapôlik hathak Lom iniñ kiñ.”

¹³ Pailat halañô abô êñ ma hawa Yisu hale yaññ ma halôk hamô anêñ loñ idum abô. Loñ êñ elam nena Loñ Valu. Ma avômalô Hiblu elam loñ êñ nena “Gabata”. ¹⁴ Habobo waktêvônñ biñ hadêñ wak atu ba avômalô ethak epesañ i ek nêgê waktavônñ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yaññ ma hanañ hadêñ avômalô Israeñ, “Ôngô, môlônim kiñ êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanañ, “Yañgik môlônim kiñ esak alovalaññsiñ e?”

---

* 19:9: Mat 27:12   * 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1   * 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

Ma nê bênbêñ êbôk da enañ, “Yêlôaniñ kiñ intu Lom iniñ kiñ!”

¹⁶ Êñ ma Pailat hatak Yisu halôk nê vovak baheniñ ek nijik vônô esak alovalañsiñ ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalañsiñ

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Yisu da hawa anêñ alovalañsiñ ba hi malak viyaiñ ba hayô loñ te atu ba elam nena Leñkadôk Lokwañ. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. ¹⁸ Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô lokwañju hathak alovalañsiñ. Anyô yañ hamiñ vi ma yañ hamiñ vi ma Yisu hamiñ malêvôn.

¹⁹ Pailat hanañ ba eto abô te hathak aseleñ te ba ik loñ hathak alovalañsiñ aêntêk,

YISU ANÊÑ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL INIÑ KIÑ

²⁰ Eto abô êñ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêñ anôn êyê ba esam abô êñ. Loñ atu ba êthôkwêñ Yisu ma habobo malak lôñ. Ma loñôndê êñ ma avômalô bêñ anôn ethak elom ba intu esam. ²¹ Israeł iniñ nê bênbêñ êbôk da êyê ma enañ hadêñ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanañ nena yanida intu Israeł iniñ kiñ.’ Ma miñ oto nena, ‘Israeł iniñ kiñ’ ami.”

²² Ma Pailat hanañ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma êñjêk aêñ.”

²³ Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalañsiñ ewa anêñ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôn ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denañ. Kwêv êñ ma idu hathak sôp doñtom iyom ma miñ idu hathak sôp doho haviñ ami. ²⁴ Ma nê vovak enañ, “Alalô nato athêñ esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwir ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miñ nakakaviñ ami.”

Thêlô idum aêñ ek abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya hik anôñ nena,

“Thêlô ibi yenañ kwêv sam ba ewa,

ma ibi valu ek neja yenañ kwêv daim.” *Kapya Yey*

22:18

Aêñ ba intu gê vovak idum aêñ.

²⁵ *Ma avi doho imiñ habobo alovalaññsiñ atu ba êthôkwêñ Yisu hathak. Yisu anêñ talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anêñ Magadala. ²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu lahaviñ bêñ anôñ hamiñ habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku êñ ma hanañ, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.” ²⁷ Ma hanañ hadêñ anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aêñ ba ôpêñ hayabiñ Malia hatôm anêñ thalaleñ te hamô yanida anêñ unyak.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anêñ ku yôv ma hanañ, “Yahathakmuniñ” ek abô atu ba hamô Wapômbêñ anêñ kapya injik anôñ. ²⁹ *Kolopak waiñ maniñ te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba esoñ halôk waiñ aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwañ thañañ te anêñ athêñ nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vêm ma hanañ, “Ku lêk yôv.” Êñ ma laselo hanğôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

³¹ *Wak êñ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat êñ ma waklavôn bêñ te ba Israêl iniñ gê bêñbêñ êdô ek gê takatu iniñ kupik imiñ alovalaññsiñ. Ba intu enañ hik Pailat liñ nena nijik veññlokwañ lu ek nema kethêñ ek nêñem iniñ kupik vê. ³² Êñ ma gê vovak i ma ik anyô yañ atu ba êthôkwêñ haviñ Yisu valokwañ lu. Yôv

* 19:25: Mat 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23 * 19:28: Sng 22:15 * 19:29:

Sng 69:21 * 19:31: Lo 21:22-23

ma idum aêḡ hadêḡ anyô yaḡ. ³³⁻³⁴ Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma kethêḡ oyaḡ ma thalaleḡ lôk ḡaḡ haḡgasô. Ma miḡ ik valokwaḡ lu ami. ³⁵ *Ôpatu ba hayê nôḡm êḡ hanaḡ abô avanôḡ ba hayala nena anêḡ abô ma avanôḡ ba intu hanaḡ bêḡ ek môlô nôḡnêḡmimbiḡ. ³⁶ Nôm takêḡ habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyâ injik anôḡ nena,

“Tem miḡ nijik yani lokwaḡ te lu ami.” *Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapyâ Yeḡ 34:20*

³⁷ *Ma
“Tem thêlô nêḡê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Josep anêḡ Alimatia bôk halaraḡô Yisu anêḡ abô ba hasopa. Ma doḡtom hakô ek Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ ba intu havuḡ anêḡ hêvhaviḡ. Ik Yisu hathak alovalaraḡsiḡ yôv ma hi hanaḡ hik Pailat liḡ ek enja anêḡ liḡkupik. Ma Pailat halaraḡô anêḡ abô ba halôk ma yani hi hawa. ³⁹ *Nikodimus hi haviḡ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêḡ bôlôvôḡ. Yani hawa kamuḡ ôv mavi ju ba hatak hathak doḡtom ba anêḡ malaiḡ hatôm 30 kilo la. ⁴⁰ Thai epesaḡ ḡama êḡ ba esopa avômalô Israeḡ iniḡ kobom ba ewa Yisu liḡkupik ba etak kamuḡ ôv mavi êḡ hathak ma ivuliv siḡ hathak sôp seleḡ. ⁴¹ Ku te hêk habobo loḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Ku êḡ ma valu abyaḡ lukmuk te hêk ba miḡ bôk êdô ḡama la hêk ami. ⁴² Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israeḡ nêpôpêk i ek nêḡê Sabat. Ma valu abyaḡ êdô ḡama hêk habobo. Aêḡ ba thai ewa Yisu anêḡ kupik ba i êdô hêk valu abyaḡ êḡ.

* 19:35: Jon 21:24   * 19:37: ALK 1:7   * 19:39: Jon 3:1-2

20

*Yisu haviyô hathak lojbô**(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)*

¹ Sonda êṅ anêṅ wak te môṅ anêṅ lôkbôk momaṅiniṅ ma Malia anêṅ Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. ² Ma halaṅviṅ ba hi hadêṅ Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahaviṅ bêṅ anêṅ ma hanaṅ, “Anyôla ewa Anyô Bêṅ anêṅ kupik vê hêk siô ba yêlô athônṅ nena êdô yani hêk êsê.”

³ Êṅ ma thai iviyô ba i siô. ⁴ Thai luvi elaṅviṅ ba i ma anyô ku yaṅ atu hamônṅ ek Pita ba hayô siô môṅ. ⁵ Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp seleṅ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma miṅ habitak hayô valu abyaṅ kapô ami. ⁶ Ma Saimon Pita haveṅ yam hayô ma habitak hayô valu abyaṅ kapô ba hi. Ma hayê sôp seleṅ takatu ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma siṅ hathak intu hamô. Sôp ju êṅ intu lêk epesaṅ ba êdô yaṅ hamô buyaṅ ma yaṅ hamô buyaṅ. ⁸ Êṅ ma anyô ku yaṅ atu ba hayô siô môṅ hi kapô ma hayê ba hêvhaviṅ. ⁹* Ma doṅtom thai êthônṅ abô atu ba bôk hanaṅ hêk Wapômbêṅ anêṅ kapyā nena tem injik Yisu liṅ imbiyô êṅjêk ṅama esak lojbô paliṅ. ¹⁰ Yôv ma ṅê ku ju êṅ êvôi malak.

*Yisu hik i thô hadêṅ Malia anêṅ Magadala**(Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)*

¹¹ Malia halaṅ hamiṅ valu abyaṅ viyaiṅ ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹² Ma hayê aṅela ju ba iniṅ kwêv thapuk. Thai êmô loṅ bu atu ba Yisu anêṅ kupik hêk. Yaṅ hamô wakadôk ma yaṅ hamô valuvi.

¹³ Ma thai enaṅ hik Malia liṅ, “Livônṅ, holaṅ eka?”

---

* 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32

Ma hanaŋ, “Anyôla hawa yenaŋ Anyô Bêŋ anêŋ kupik vê ba miŋ yahayala loŋ atu ba êdô hêk ami.” ¹⁴ *Hanaŋ aêŋ ma hik i liliŋ ma hayê Yisu hamiŋ ma doŋtom hathôŋ yani paliŋ.

¹⁵ Ma Yisu hanaŋ, “Livôŋ, holaŋ eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasoŋ nena yani ma anyô hayabiŋ ku kapô ba hanaŋ, “Livôŋ, howa anêŋ kupik ba hôdô hêk êsê ma onaŋ ek yana yanja.”

¹⁶ Ma Yisu hanaŋ, “Malia.”

Ma hasoŋ losauk ba hik i liliŋ ma hanaŋ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena “Kêdôŋwaga.”

¹⁷ *Ma Yisu hanaŋ, “Miŋ yahavôha ek Wakamik ami denaŋ ba intu otak ya ma nu êndêŋ yenaŋ nê ku ma onaŋ êndêŋ i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenaŋ Wapômbêŋ ma môlônim Wapômbêŋ.’ ”

¹⁸ Yôv ma Malia anêŋ Magadala hi ma hanaŋ hadêŋ nê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêŋ.” Ma abô takatu ba Yisu hanaŋ hadêŋ yani ma hanaŋ hadêŋ thêlô haviŋ.

Yisu hik i thô hadêŋ nê ku

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Sonda êŋ anêŋ bôlôvôŋ ma nê ku ethak doŋtom. Thêlô êkô ek Israêl iniŋ nê bêŋbêŋ ba intu ik unyak abôlêk siŋ. Ma Yisu halêm hamiŋ thêlô malêvôŋ ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” ²⁰ *Ma hik baŋ kapô lôk baya thô hadêŋ thêlô. Nê ku êyê Anyô Bêŋ ba lenŋmavi anôŋ.

²¹ Ma hanaŋ hathak loŋbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya

* 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4

* 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20:

Jon 16:22; 1Jon 1:1

ba yahalêm.” ²² Êñ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanar, “Noja Lovak Matheñ. ²³ *Ma môlô ôêv anyô iniñ kambom vê êñ ma iniñ kambom tem nêm yak. Ma miñ ôêv anyô iniñ kambom vê ami êñ ma iniñ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadêñ Tomas

²⁴ Tomas ma ñê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba anêñ athêñ yar nena Didimus. Yisu hayô ek ñê ku vi ma yani miñ hamô ami. ²⁵ Êñ ma ñê ku vi atu enar hadêñ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêñ yôv!”

Ma Tomas hanar, “Miñ yahayê anêñ pôpô atu ba hamô ban lôk yahatak yabahengwasin halôk yani baya êñ ami ma tem miñ yanêmimbiñ ami ma milôk.”

²⁶ Sonda te hale ba hi ma Yisu anêñ ñê ku ethak doñtom hathak lorjô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviñ. Thêlô ik unyak abôlêk sin ma doñtom Yisu halêm hamiñ thêlô malêvôn ma hanar, “Môlô kapôlômim êñjêk labali.”

²⁷ Ma hanar hadêñ Tomas, “Nônğô yabaheñ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasin êndôk ya baya ek nônğô kôm lavôn. Otak auk thektheke lôk nônğô esak malem, ma nêmbimbiñ iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanar, “Yenar Anyô Bêñ lôk Wapômbêñ!”

²⁹ *Ma Yisu hanar, “Lêk hâyê ba intu hêvHAVIÑ e? Wapômbêñ tem lamavi esak avômalô takatu ba miñ êyê ami ma doñtom êvHAVIÑ.”

Kapya êntêk anêñ ôdôñ

³⁰ Yisu hadum lavônin bêñ anôn haviñ ba anêñ ñê ku êyê. Ma doñtom miñ yahato abô takêñ halôk kapya êntêk ami. ³¹ *Yahato abô takêntêk ek môlô nôñêmimbiñ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Lôk

---

* 20:23: Mat 16:19   * 20:29: 1Pi 1:8   * 20:31: Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13

yahato ek môlô nônnêmimbiḡ ba noja lôkmala esak anêḡ athêḡ.

21

ḡê ku evov alim bêḡ anôḡ

¹ Yôv ma ḡê ku êmô kasukthôm atu anêḡ athêḡ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêḡ i hathak loḡbô.*

² Saimon Pita lo Tomas, anêḡ athêḡ yaḡ nena Didimus, ma Nataniel anêḡ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêḡ nakaduḡ luvi, ma Yisu anêḡ ḡê ku lokwanju, thêlô sapêḡ êmô loḡ êḡ. ³ *Ma Saimon Pita hanaḡ, “Yana yaḡgik alim.” Ma enaḡ, “Yêlô nasôk nambiḡ o.” Êḡ ma thêlô i ethak yeḡ te ma bôlôvôḡ êḡ ma êvôv alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamiḡ kasukthôm anêḡ daḡ. Ma anêḡ ḡê ku êyê yani ma doḡtom miḡ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyaḡ thêlô! Môlô alim mi, aêḡ e?” Ma enaḡ, “Intu êḡ.”

⁶ Ma hanaḡ, “Notak yakseḡ êndôk yeḡ vianôḡ ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêḡ ma ewa alim bêḡ anôḡ ba intu miḡ hatôm nêbôv yakseḡ esak ami.

⁷ *Anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ hanaḡ hadêḡ Pita, “Intu ma Anyô Bêḡ!” Pita êḡ intu bôk habi anêḡ kwêv thilibuḡ thô ek indum ku. Ma halaḡô ôpêḡ anêḡ abô êḡ ma hik hathak loḡbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸ Thêlô ebobo kasukthôm daḡ hatôm 90 mita la ma ḡê ku vi êmô yeḡ ba êvôv yakseḡ haveḡ yam ma Pita hayam hamôḡ. ⁹ Thêlô êlêm ethak liḡdaḡ ma êyê atum te hathaḡ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yeḡ ma havôv yakseḡ

* 21:1: Kasuk Galili intu elam athêḡ yaḡ nena “Taibelias”. * 21:3: Luk

5:4-7 * 21:7: Mat 14:29; Jon 13:23 * 21:11: Luk 5:6

halêm hathak lijdarj. Yaksej êj putup hathak alim daim lomalama hatôm 153. Ma yaksej miñ hatip ami. ¹² Ma Yisu hanañ, “Nôlêm onjwanj alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêñ ba êkô ba te miñ hanañ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêñ thêlô ma hadum aêñ hathak alim. ¹⁴ *Êntêk ma bôlônj te lô atu ba haviyô hathak loñbô ba hik i thô hadêñ anêñ ñê ku.

Yisu hapesañ abô haviñ Pita

¹⁵ Eyañ nôm yôv ma Yisu hanañ hadêñ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêñ nakaduñ, anêm lemhaviñ ya ma bêñ hamônj ek ñê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanañ, “Intu êñ. Anyô Bêñ, hoyala nena yalenjhaviñ o bêñ anônj.”

Ma Yisu hanañ, “Ombakônj yenañ boksipsip nali sapêñ.”

¹⁶ *Ma hanañ hathak loñbô, “Saimon, Jon anêñ nakaduñ, lemhaviñ ya e?”

Ma Pita hanañ, “Intu êñ. Anyô Bêñ, hoyala nena yalenjhaviñ o.”

Ma Yisu hanañ, “Oyabiñ yenañ boksipsip.”

¹⁷ Ma hanañ bôlônj te lô “Saimon, Jon anêñ nakaduñ, lemhaviñ ya e?”

Yisu lêk hanañ hik Pita lij hatôm bôlônj lô nena “Lemhaviñ ya e?” ba Pita kapô malaiñ ma hanañ, “Anyô Bêñ, o hoyala nômkama sapêñ ba hoyala nena yalenjhaviñ o.”

Ma Yisu hanañ, “Ombakônj yenañ boksipsip. ¹⁸ Yanañ avanônj biñ êndêñ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denañ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêm lemhaviñ. Ma doñtom hoyalôv ma tem nêm bahem ek anyô yañ injik anêm kwêv ma endom o ek nu loñ atu ba miñ lemhaviñ nu

* 21:14: Jon 20:19,26   * 21:16: Ap 20:28

ami.” ¹⁹*Yisu hanaŋ abô êŋ ek injik loŋôndê atu ba Pita tem ema esak ek nê m athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ. Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ Pita, “Osopa ya!”

²⁰*Pita hik i liliŋ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaŋiŋ bêŋ anôŋ hasopa thai. Ôpatu ba hayaŋ nô m hamô ma hakithiŋ Yisu ba hanaŋ, “Anyô Bêŋ, opalê intu tem enaŋ o bêŋ?”

²¹Ma Saimon Pita hayê ôpêŋ ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²²Ma Yisu hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ nena ôpêŋ tem êmô endeba yandealê m am, o Pita miŋ anê m nômlate ami. Mi. Osopa ya iyom.” ²³Ma abô êŋ hi mayaliv ba ŋê takatu ba esopa Yisu elaŋô haviŋ ba esoŋ nena anyô ku êŋ tem miŋ ema ami. Yisu hanaŋ nena êmô endeba yani endelê m am, ma miŋ Pita anêŋ nômla ami. Ma doŋtom miŋ hanaŋ hathak ôpêŋ anêŋ ŋama ami.

²⁴*Anyô ku atu ba hanaŋ nô m takêŋ bêŋ ba hato halôk kapy a êntêk intu yêlô ayala nena anêŋ abô ma avanôŋ.

²⁵*Yisu hadum ku lomaloma bêŋ anôŋ haviŋ. Pik ma yaôna ba yakô miŋ hatôm nêndô kapy a nômbêŋ atu ba eto lôkthô êmô ami.

---

* 21:19: Mat 16:24-25; 2Pi 1:14
19:35 * 21:25: Jon 20:30

* 21:20: Jon 13:23-25

* 21:24: Jon

Wapômbênj Anêj Abô Matherj
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 24 Apr 2018 from source files dated 24 Apr 2018

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a